

ЛЬВІВЩИНА

Якщо довіряти археологічним розвідкам, то на території сьогодишнього містечка Свірж (Львівська область) ще в III—IV столітті існувало поселення. А перша офіційна письмова згадка про це місто датована 1427 роком, на той час тут перебував король Володислав II.

Замок у Свіржі побудували в XV столітті, проте перша згадка про нього як про власність свірзьких шляхтичів датується 1578 роком. Замок — чотирикутний. Складався з двох частин: вища частина була житлова, а в іншій — господарські споруди. Над брамою споруди були герби власника Олександра Цетнера та його дружини Ганни Заморської. Фортифікацію оточували болота і стави. У підніжжі мурів був розвідний в'їзний міст. Підвищення, на якому звели замок, називають Белз.

Сучасного вигляду споруда набула в часи володіння нею графом І. Цетнером (засновник львівського ботанічного саду). Замок у Свіржі — зразок палацової архітектури. Коли відбудовували замок у Свіржі, у Львові будували Королівський і Семянський арсенали, архітектором яких був генерал артилерії Павло Гродзіцький. Імовірно, що саме він перебудував Свірзький замок. Ця будівля мало схожа на потужні, грізні фортифікаційні споруди. Мабуть, власник хотів збудувати затишний і водночас добре захищений родинний дім. За стінами будівлі можна бу-

ЗАМОК У СВІРЖІ

ло заховатися у час небезпеки, проте вести бойові дії було неможливо.

1648 року величну споруду спалили татари. Протягом національно-визвольної війни замок не раз брали козаки. 1675 року Поморянський замок захопили турки. Свірзький вистояв і навіть переховував за своїми міцними мурами захисників сусідньої фортеці.

1907 року власником Свірзького замку стає граф Роберт Ламезан. Він розпочав реставрацію, оздобив будівлю цінними меблями й портретами. Та під час Першої світової війни замок спалили. Після її завершення Ламезан знову відбудував замок.

За радянських часів замок нещадно грабували й зовсім не піклувалися про нього. Проте, незважа-

ючи на недбале ставлення, він таки вистояв. У ньому знімали фільм "Три мушкетери" за сюжетом однойменної книги О. Дюма.

1967 року замок хотів відреставрувати директор ЛГМ Б. Возницький. Проте столична Спілка архітекторів вирішила створити тут мистецький осередок. Та, на жаль, сьогодні туристи можуть насолоджуватися лише зовнішнім виглядом споруди, всередині реставрація так і не відбулася.

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
відділ політики
Володимир ПАВЛІВ
279-49-47

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАVIDЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКИНА

Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середі.
Зам. № 3301219

Наклад — 11200

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

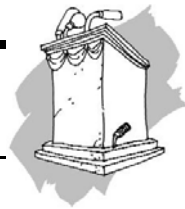
Відповідальність за достовір-
ність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою
право редагування та скорочення
текстів.

При використанні наших
публікацій посилання на "Слово
Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, врахо-
вуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

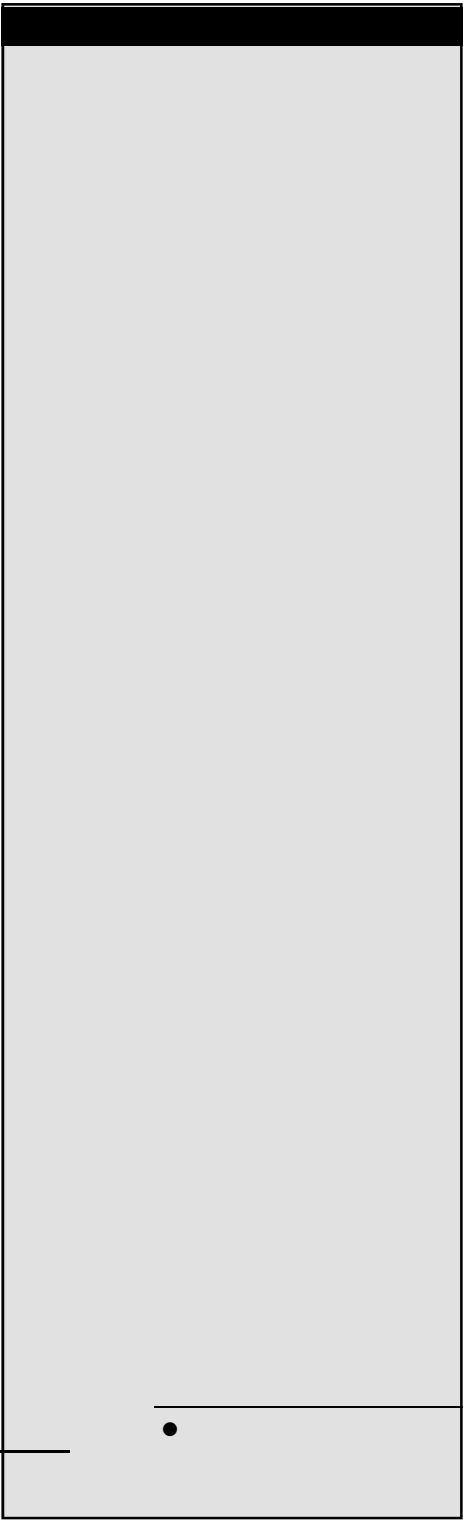

ДИСКУСІЯ

Результати останніх парламентських виборів засвідчили, що українська політика потребує зміни еліт. “Слово Просвіти” вже писало про це. Тепер варто звернути увагу ще на одну проблему — еліти дозволяють собі легковажити інтересами суспільства, якщо воно є неорганізованим, несвідомим, пасивним. Інший тип суспільства називається “громадянським”. І саме його в Україні, на жаль, немає.

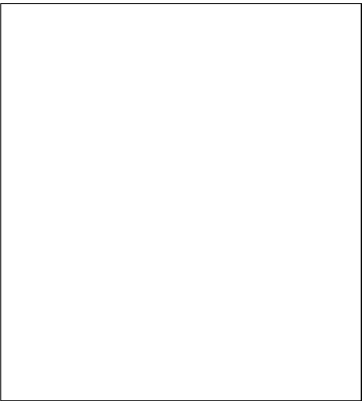
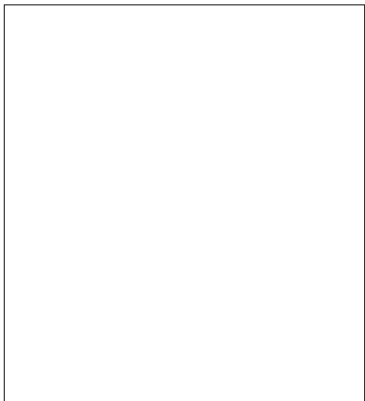
КОАЛІЦІЯ

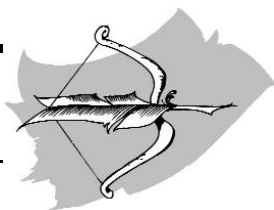
Наприкінці минулого тижня лідер Партії регіонів Віктор Янукович зробив низку публічних заяв. Формальним приводом для цього стало офіційне оголошення результатів парламентських виборів. Неформальним, як можна здогадатися, непорозуміння зі створенням “пома-ранчевої коаліції”.

Стосунки між владою та бізнесом за останній рік радикально змінилися. Тепер вони мають характер взаємної зацікавленості та взаємної підтримки, про що свідчить рівень добровільної сплати коштів до бюджету, що має постійну тенденцію до зростання.

ХАРТІЯ ЧИ КОНСТИТУЦІЯ?

ЗА І ПРОТИ

ГЛАС НАРОДУ

Три регіони надали російській мові статус “регіональної мови” — Харківська та Севастопольська міські ради й Луганська обласна рада. Голова Севастопольської міськради Валерій Саратов заявив, що російській мові буде надано статус регіональної в тих регіонах, де перемогла на виборах Партія регіонів. Які перспективи та можливі наслідки надання російській мові регіонального статусу? Опитування експертів на цю тему провів київський Центр дослідження політичних цінностей.

ЗОВНІШНІЙ ЧИННИК

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'язі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне схуднення і детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молоці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальну вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кави з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компроміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабкорозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передє синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще називають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені називали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадить правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою кватиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятого чаю. А годинка прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відкрити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перерихувати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узято зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремління молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пожадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пожадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пожадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

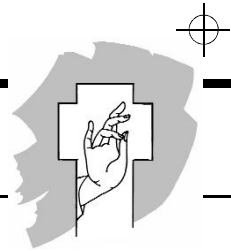
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

ПОЖЕРТВИ НА ТАРАСОВУ ЦЕРКВУ		
<i>Продовження. Поч. у ч. 39–52 за 2003 р., ч. 2–9, 11–14, 16–18, 20–2, 28, 30, 32, 34, 37, 39, 41, 43, 45, 51 за 2004 р., ч. 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 22, 26–28, 29, 32, 35, 39, 42, 45, 52 за 2005 р., ч. 8, 10, 14 за 2006 р.</i>		
Букріна В. С., Муровані		
Курилівці Вінницької обл.	10,00	
Гурін Н. В., Муровані		
Курилівці Вінницької обл.	10,00	
Данилюк В. О., с. Тростянець		
Івано-Франківської обл.	10,00	
Дубневич Г. Т., м. Харків	30,00	
Єщенко В. Т., м. Торез		
Донецької обл.	10,00	
Жидін О. Н., с. Сніжне	10,00	
Касприв В. Н., м. Київ	100,00	
Клименко Я. І., м. Дніпропетровськ	15,00	
Ковальчук В., м. Київ	100,00	
Конечний Ю., с. Дзвиняч		
Богородчанського р-ну		
Івано-Франківської обл.	200,00	

Жінки клубу “Волинянка” Міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство” (ч/з Шнуренко Ж., м. Київ)		
Андрієнко Н. І.	20,00	
Бай Н. І.	10,00	
Баннікова Л. А.	5,00	
Бідношей Г. К.	5,00	
Видрич О. А.	10,00	
Длужевська А. Ю.	20,00	
Задерей Н. М.	20,00	
Зверхівська А. Г.	20,00	
Кавун О. П.	5,00	
Капустенко О. П.	20,00	
Корнєєва М. О.	10,00	
Лобчук О. Г.	20,00	
Ляхевич А. Ю.	5,00	

Конишівська СШ І—ІІІ ст. Вінницької обл.	126,00	
Кущева З. А., м. Радіоново		
Ленінградської обл., Росія	50,00	
Луцький державний технічний університет (ч/з Стрільчук Л. В.)	475,00	
Науменко Д. В., м. Київ	49,00	
Остук І. П., м. Львів	300,00	
Погрібний О. В., м. Торез		
Донецької обл.	10,00	
Погрібняк Н. М., с. Жван		
Мурованокуриловецького р-ну		
Вінницької обл.	10,00	
Попова С. М., м. Харків	50,00	
Северенчук Є. І., м. Здолбунів		
Рівненської обл.	50,00	
Семашко З., м. Київ	50,00	
Скачко Н. Н., м. Харків	50,00	
Тарадай О. І., м. Червоноград		
Львівської обл.	20,00	
Тарашанський агротехнічний коледж (ч/з Гуртовенко Л. А.)	598,00	
Хекер Натела та Ульріх, м. Київ	100,00	
Шнуренко Ж. В., м. Київ	400,00	
Якимець В. П., м. Луганськ	10,00	
Якимець О. В., м. Луганськ	10,00	

Мирвода С. І.	10,00	
Морозенко М. М.	10,00	
Нищик-Приймська Г. М.	10,00	
Ніколаєва В. В.	20,00	
Оксюк Г. П.	10,00	
Оксюк О. О.	10,00	
Півньова Г. О.	10,00	
Репа А. І.	5,00	
Рутковська О. В.	15,00	
Сиротюк З. С.	10,00	
Скопиченко Г. Г.	10,00	
Слободян В. А.	20,00	
Смаль Л. М.	5,00	
Таранович В. М.	10,00	
Тарасенко В. П.	20,00	
Шелкунова З. Я.	10,00	
Шепель Н. А.	20,00	
Шнуренко Ж. В.	15,00	
Шурхал Д. П.	10,00	
ВСЬОГО:	400,00	

ЗВЕРНЕННЯ ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка виступило з ініціативою спорудження Кобзаревго храму біля Чернечої гори в Каневі.

20 травня 2001 року був установлений Хрест на місці спорудження майбутнього Храму “Тарасова Церква”, що має стати символом єднання українців усього світу.

Ми мусимо всім миром звести Кобзареву Церкву — церкву єднання, церкву братолюбства, яка б свідчила, що Бог і Україна єдині.

Усім, хто хоче зробити пожертву на спорудження Храму, повідомляємо необхідні реквізити:

Добровільні пожертви
“На Кобзареву Церкву”:
МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
у Подільській філії АКБ “Київ”,
МФО 320401, ЗКПО 21709106

Хотинське райоб’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка Чернівецької обл. (ч/з Боршуляка П. А.)

Буравська В. О.	10,00
Дідич Г. М.	20,00
Добровольський В. М.	20,00
Домбровська Х. Р.	10,00
Малімонік Я. В.	20,00
Прядко Л. І.	5,00
Сивець Л. І.	10,00
ВСЬОГО:	95,00

Анадольська ЗОШ (ч/з Іванську Г. М.)

Бодаківська А. С.	5,00
Брунза Н. П.	2,00
Гаватюк М. В.	5,00
Голянська Г. О.	5,00
Іванська Г. М.	5,00
Ігнат'єв Е. Я.	2,00
Ігнат'єва І. В.	5,00
Ігнат'єва С. Я.	2,00
Маковійчук Л. В.	5,00
Мельничук В. В.	5,00
Перепелюк С. М.	5,00
Ткач Н. Й.	5,00
Шевчук Ю. І.	5,00
ВСЬОГО:	56,00

Хотинська податкова інспекція (ч/з Соколюк В. М.)

Анісімов Є. В.	5,00
Антонюк В. П.	5,00
Бабіцький С. А.	10,00
Ватаманюк В. В.	10,00
Волощук О. А.	5,00
Гнатишин В.	10,00
Голянська Н. Д.	10,00
Гостев В. П.	10,00
Гриджун І. О.	5,00
Гусак Ю. Д.	10,00
Гуцул О. В.	10,00
Гушак Н. І.	5,00
Дорош М. В.	10,00
Жижиан А. І.	10,00
Заньковська Н. О.	10,00
Карвацький О. М.	5,00
Кузик М. Д.	5,00
Маслюковська А. В.	10,00
Непийвода В. В.	10,00
Осіпчук Р. Д.	10,00
Осіпчук Т. В.	10,00
Перепелюк Н. В.	5,00
Петраніч Г. П.	10,00
Петрович С. С.	10,00
Романюк Р. О.	10,00
Соколюк В. М.	10,00
Федонюк Ю. В.	10,00
Чеботар Л. Я.	5,00
Шатковська С. О.	10,00
Щербата М. І.	3,00
Юзва Ю. М.	10,00
ВСЬОГО:	258,00

БАТ “Завод продтоварів” (ч/з Піліпчук А. М.)

Авраменко Л. В.	10,00
Александров В. Є.	20,00
Александров К. В.	10,00
Андронатій С. В.	2,00
Бабинюк Г. І.	6,00
Боднарюк Г. С.	3,00
Бурназа С. П.	3,00
Верстюк А. В.	10,00
Горолевська Н. П.	1,00
Дарій В. В.	9,00
Доманчук В. В.	3,00
Єлаш І. М.	2,00
Заремський А. Л.	2,00
Здрок С. Д.	8,00
Івах С. В.	10,00
Каланча О. Ю.	3,00
Корольов А. М.	5,00
Кравецький А. В.	1,00

Куделько Г. І.	7,00
Майданська Є. В.	6,00
Майданська Т. Б.	3,00
Майданський А. І.	8,00
Майданський М. І.	5,00
Меднік М. Х.	2,00
Мельничук В. Ф.	2,00
Паюк О. М.	2,00
Перебиговський В. П.	5,00
Петрашук В. О.	5,00
Пилипчук І. В.	5,00
Піліпчук А. М.	3,00
Попович В. А.	2,00
Придрик А. Д.	10,00
Решетнік В. І.	3,00
Рудий В. Ю.	5,00
Рудий М. І.	5,00
Сенчук О. І.	2,00
Серікова З. В.	10,00
Скрипник А. Д.	2,00
Тамазлікар О. І.	3,00
Тернюк А. В.	5,00
Тодорюк В. Г.	5,00
Федоренко В. В.	5,00
Шевчук В. Т.	5,00
Ясінський В. М.	10,00
Яцюк В. А.	3,00
ВСЬОГО:	238,00

Хотинський держлісгосп (ч/з Алфіренко Ю. Б.)

Алфіренко Ю. Б.	10,00
Бабас'єва Л. Ш.	10,00
Глуха З. М.	2,00
Гончар В. Б.	10,00
Клішківський Д. М.	10,00
Клішківський І. А.	1,00
Коргуник В. В.	10,00
Костинчук В. Б.	10,00
Лопух В. В.	10,00
Микитюк Б. І.	10,00
Одажій О. П.	10,00
Семенко А. М.	10,00
Семенко М. М.	10,00
Ткач І. В.	10,00
Чебан С. М.	10,00
Юрків М. М.	10,00
ВСЬОГО:	152,00

Редакція газети “Хотинські вісті” (ч/з Чебан В. І.)

Бурлака В. П.	50,00
Гаврилюк В. І.	5,00
Гнатишина С. В.	10,00
Журик М. В.	14,00
Писар О. В.	1,00
Рогозняк В. І.	5,00
Романчук О. П.	10,00
Савіцька В. В.	10,00
Чайковський Г. К.	1,00
Чебан В. І.	10,00
ВСЬОГО:	116,00

Відділ освіти райдержадміністрації (ч/з Єлаш Г. П.)

Васильчук Т. Є.	3,00
Єду В. П.	3,00
Єлаш Г. П.	10,00
Забара О. Г.	5,00
Коваль М. І.	10,00
Кортюк Р. В.	5,00
Офіцерові А. О.	5,00
Папченко О. О.	5,00
Пацалюк А. І.	3,00
Решетнік С. В.	5,00
Симинюк Л. С.	5,00
Соник О. А.	5,00
Топиркіна С. В.	4,00
Федоруца І. Я.	5,00
Челейчук Т. Д.	4,00
Чорна Л. В.	5,00
Шишківська М. І.	3,00
Якуба Р. Є.	3,00
Яременко Н. Г.	5,00
ВСЬОГО:	93,00

Хотинський районний центр зайнятості (ч/з Сухаренко Ю. В.)

Ганзюк В. В.	1,00
Журавель О. М.	1,00
Іванська Г. С.	2,00
Ковальський Д. В.	10,00
Колоднібська Н. С.	2,00
Кушнір Т. Т.	5,00
Мельник Р. І.	1,00
Парашук О. Г.	1,00
Сухаренко Ю. В.	5,00
Татарчук М. М.	5,00
Фісяк В. І.	10,00
Явечка Т. В.	2,00
Якимик В. А.	10,00
ВСЬОГО:	61,00

Управління пенсійного фонду України (ч/з Гладку Л. М.)

Бойко В. А.	2,00
Гафічук А. В.	1,00
Гладка Л. М.	5,00
Єлаш О. М.	1,00
Корчова Н. С.	3,00
Курчак М. І.	2,00
Леонт'єва Т. М.	2,00
Маліч Л. В.	1,00
Мельничук З. І.	1,00
Перепелюк С. В.	2,00
Печерова А. О.	2,00
Полякова О. І.	2,00
Славна О. І.	2,00
Татарчук В. М.	1,00
Ткач І. В.	2,00
Тютюнник О. О.	3,00
Хапченко Т. В.	4,00
Челек І. Є.	2,00
Швець Л. В.	5,00
Яковлева Т. О.	2,00
ВСЬОГО:	45,00

Міська рада (ч/з Онуфрійчук Г. Є.)

Васильєв С. Д.	2,00
Веселий П. Д.	10,00
Гуцул О. М.	5,00
Кифлюк А. В.	2,00
Коновчук О. Д.	10,00
Онуфрійчук Г. Є.	5,00
Паламар М. Д.	10,00
Товбійчук А. А.	5,00
Шевчук О. В.	2,00
ВСЬОГО:	51,00

Об’єднання громадського харчування (ч/з Боршуляк В. З.)

Алексєєва А. П.	2,00
Боршуляк В. З.	5,00
Бутейська Н. Д.	2,00
Головатинська Л.	2,00
Машталаяр Г. В.	5,00
Одинець Т. М.	2,00
Філіпчук Н. І.	5,00
Чебан М. В.	5,00
Чебан Н. Ф.	5,00
Чернецька А. А.	3,00
Чинчик М. М.	2,50
Чинчик Н. М.	2,50
ВСЬОГО:	41,00

Районне товариство політ'язнів і репресованих (ч/з Фугу В. Т.)

Дяволюк Т. С.	10,00
Колтенюк Д. С.	10,00
Пастух Л. І.	10,00
Фуга В. Т.	10,00
Фуга О. Г.	10,00
ВСЬОГО:	50,00
Всього по Хотинському р-ну Чернівецької обл. (третій внесок)	1074,00

МАЙСТЕР

— *Пане Володимире, коли зрозуміли, що хочете пов'язати своє життя з мистецтвом?*

— До мистецтва тягнувся змалку. Спочатку грав на гармоші, підбирав на слух різні мелодії. Потім захопився малюванням. Зі свого села Здовбиця Здолбунівського району, що на Рівненщині, тричі на тиждень їздив до обленцентру на заняття в художній студії. Із 1973 до 1979 року навчався у Вижицькому училищі прикладного мистецтва (Чернівецька область), де займався живописом, пластикою і різьбою по дереву. Спеціалізація — різьба по дереву, а мою дипломною роботою в училищі стали декоративні тарілки. Теми на той час актуальні: “1500 років Києву” і “Возз'єднання України з Росією”. Ці тарілки виставлялися на ВДНГ у Києві. А далі так склалося, що я все більше захоплювався скульптурою, тож вступив до Київського художнього інституту. Тут я із захопленням займався, любив теоретичні заняття, вони навчили філософського мислення. Та особливо любив практичні заняття. Дуже подобалося працювати з викладачами, які, щоб я здобув більше практичних навиків, брали мене на комбінат “Художник”, там я робив прокладки, інші професійні речі, яких, скажімо, в інституті не могли навчити. Також під час літніх канікул працював на художньому комбінаті — й навиків здобував, і гроші заробляв.

Учився я в професора Віктора Сухенка, потім — майстерня професора Івана Макогона, потім — у професора Валентина Борисенка. І далі вже монументальна майстерня академіка Василя Бородай. Ці викладачі дали мені ґрунтовні знання, кожному з них буду вдячний до кінця життя. Мені приємно, що я мав змогу подивитися збоку на великих майстрів, аби тягнутися до них і йти в тому напрямку, який вони вказали. А дійду, не дійду — це вже інше питання. Чим більше працюєш, тим більше вдосконалюєш майстерність. Може, й зробиш одну-дві роботи невдалі, але й це досвід. Переважно працюю в монументальній скульптурі, хоча це праця важка і фізично, й емоційно, тому що відповідальність колосальна. Із часу, як тільки почнеш роботу в ескізі, і доки не постане вона в постаменті, — то це стільки переживань внутрішніх: щоб вона вдалася, аби вдало в масштабі постала, щоб вписувалася у середовище. Це ж на віки ставиться. Монументальна скульптура — надзвичайно серйозна річ.

— *Чому саме монументальна скульптура?*

— Чому я вибрав цей вид творчості? Мені підказав професор Валентин Борисенко. Сказав: ти більше відчуваєш монументальну пластику. А монументальна пластика полягає в тому, що при трактуванні твору треба перебільшувати, може, навіть гіпертрофувати деякі форми. Тому що, коли ставиш скульптуру на повітря, воно зримо з'їдає форму. І коли створиєш роботу, яка повинна бути в приміщенні, й виконуєш її в тому ж пластичному вирішенні для відкритого простору, значить, на вулиці форма пропаде. Однозначно. Є відповідні монументальні закони. Звичайно ж, для скульптора необхідне відчуття простору.

— *Як вважаєте, то Вам дар Божий, — оте відчуття?*

— Учителі щось прозріли й підказали, що можу працювати в цьому напрямку, та й я тягнувся до цього. Зроблено вже немало: понад 10 пам'ятників і пам'ятних знаків. Кожну роботу емоційно кризь себе пропускаю. І тому дуже прикро, коли непрофесіонали, часом, починають критикувати: там те не так, а там те не так. Я волюю обговорювати такі речі з людьми компетентними,

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА — СПРАВА СЕРЬОЗНА

Мовчазний бездушний матеріал. І мовчазний, але з багатою душею майстер. Коли Дух творення зводить їх, відбувається диво оживлення мертвої матерії, — камінь під руками митця починає звучати, промовляти ідеєю, смислом, народжується образ, аби жити. Такі образи — одухотворені, живі, динамічні — створює відомий скульптор Володимир ШОЛУДЬКО. Хто бачив його Шевченка, — не сплутає цього пам'ятника з іншими, яких чимало по Україні. Його Шевченко велично й гідно йде до народу — з крилатим словом правди. Колеги-художники вважають, що тільки за створення цього пам'ятника скульптор гідний Шевченківської премії. А ще, кажуть, Володимир Шолудько — патріот, хоча й не декларує цього. Він тихо й без галасу робить потрібну справу: своїми творами утверджує історичне буття нації.

мистецтвознавцями чи з колегами, вони мають право оцінювати. А люди, далекі від мистецтва, можуть мати власну думку, та широко оприлюднювати її...

— *Над чим тепер працюєте?*

— Маю декілька замовлень, але хочеться зупинитися на роботі, яку виконую в Рівному, — пам'ятник княгині Марії Несвіцькій. Це була власниця селища Рівне на зламі XV—XVI ст. Вона здобула для селища магдебурзьке право, — і постало місто Рівне. Приємно, що влада звертається до історичних постатей і ставить такі пам'ятники. І міський голова, і міський архітектор цікав-

третє, при відкритті навіть не згадали авторів пам'ятника. Це дуже прикро.

— *Про творчий задум пам'ятника Марії Несвіцькій.*

— Дуже цікаво працювати з історичним матеріалом, відтворювати у скульптурі історичні постаті. Вважаю, це найдоступніший спосіб довести до майбутніх поколінь образи цих людей. Директор музею “Дубенський замок” Петро Смолін створив усі умови, щоб я опрацював і сфотографував історичні матеріали, що стосуються княгині, які потім застосував у самій скульптурі, пластиці, використав деякі деталі й орнаментику одягу.

Задум такий: скульптура буде розвернута до людей, навіть композиція рук продумана так, що згорток — документ про самоврядування — розкривається на глядача. Коли вибирав варіант крісла, на якому сидітиме княгиня, то вивчав різні форми стародавніх крісел. Але вони зникли за постаттю. Тому зупинився на такому варіанті: спинка стародавнього крісла зроблена так, що коли дивитися по фасу, то ніби в княгині за плечима крила. Це несе додаткове смислове навантаження: княгиня постає як ангел-охоронець Рівного. Потрібно такі речі опоетизувати. Історична постать житиме в народі, в майбутніх поколіннях як оберіг міста. Перевід у мармур здійснюватиметься протягом 4 місяців, матеріал уже є.

— *Розкажіть, будь-ласка, про інші здобутки.*

— Одна робота на іншу не схожа. Передусім хочу згадати пам'ятник “Тарас Шевченко — апостол правди і свободи”, який зараз стоїть у Ковелі. Ото якраз там пластична мова монументальна, там перебільшення відповідні, що при спогляданні здалека працюють на глядача. Його можна за півкілометра дивитися — і зрозумієте, що то портрет Шевченка, настільки пластика “дальнебійна”, як казав Іван Васильович Макогон.

— *Правда, що то найбільший пам'ятник Шевченкові?*

— Чи найбільший?.. Пам'ятник великий — 7,5 метра, плюс 5 метрів курган. Він монументальний — справді величний апостол правди. Коли я розпочинав цю роботу, академік Бородай порадив мені працювати в такому напрямку. Основою став мій дипломний проект, зроблений ще 1989 року, який у результаті трансформувався у масштабну річ. 1997 року зроблена і прийнята на львівській експериментальній фабриці вже скульптурна композиція у величину споруди. Потім вона відстоювалася, очікувала свого часу, у зв'язку зі зміною влади й через брак коштів. А в 2002 році відновилося спорудження цього пам'ятника уже з урахуван-

ням особливостей місцевості комплексу-парку “Шевченків Гай”, почали відливати в бронзі. У Ковелі планується провести симпозіум по каменю на тему Шевченкових творів, героїв, а створені роботи будуть гармонійно вписані в загальну композицію комплексу.

Вважаю вдалими пам'ятник “Загиблим воїнам” у селі Рокині, створений у співавторстві з Юрієм Козеряцьким, і пам'ятник “Борцям за волю і незалежність України” в Червонограді (в співавторстві з Миколою Корольом, я автор скульптурної композиції). Вдався, безумовно, вже задуваний пам'ятник Уласові Самчуку і пам'ятники Климів Савуру і Симону Петлюрі в Рівному. Інші роботи.

Пам'ятник Т. Шевченкові у Ковелі

Навіть як на замовлення працюю, в заданій темі, то я творчо до цього підходжу, шукаю, опоетизовую певну тему, певного героя. До таких замовлень надзвичайно серйозно ставлюся. А приватні замовлення — для того, щоб заробити трохи коштів. Стосовно ж речей виставкового характеру, то тут можу творити, як забажаю, як диктує творча уява. Та якою б не була робота — все пропускаю кризь душу.

— *Серед приватних замовлень — які переважають?*

— Замовлення різні. Переважно — замовлення в інтер'єрі. Варіанти різнопланові. Є абстрактні композиції, а є під класику. Оце недавно робив три роботи, в яких брав за основу класичні твори, але робив свою композицію, яка підходила б до розмірів приміщення. Я люблю ці роботи: набираєшся майстерності. Бо коли не ліпиш “під класику”, то щось і забувається. А тут маєш змогу пригадати й анатомію, і пропорції, і взагалі композицію класичну, з її законами.

— *Але Ви більше тяжієте до реалістичної скульптури?*

— Мені подобається і те, й те. Люблю бавитися і в чисто формальних композиціях. Недавно створив композицію ніби ні про що. Люди, які захотіли купити її, подивились на неї і конкретно назвали тему, я так і підписав: “Коханці”.

— *В якому матеріалі найбільше любите працювати?*

— У різних матеріалах — і дерево, і метал, і камінь, і мармур, у граніті велику роботу виконував. Це тяжка фізична праця, я вам скажу, — надихаєшся пилюкою, і фізично треба вpirатися сильно. Кожен матеріал по-своєму цікавий. І коли ти вже вибрав під певну композицію певний матеріал, то хочеться, щоб він заговорив.

— *У Вас є учень...*

— Є декілька здібних хлопців. Із роками приходить досвід, і приємно ним поділитися. Так само, як я вчився у великих скульпторів, то й мені хочеться передати молодим невеликі професійні секрети.

— *Що дає життєву силу, натхнення — матеріальні мотиви, внутрішня потреба творчості?*

— Дуже добре, коли воно поєднується — і матеріальне, і професійне бажання щось створити. Звичайно, нічого нового такого не придумаєш, це за якихось тисячу років знайдеться, може, геніальна людина, яка створить щось нове. А ми десь щось засвоїли, щось бачили, і по-своєму його трактуємо, подаємо по-своєму. Я просто самовиражаюсь через пластику, через форми.

— *Тепер Ви постійно в дорозі: Київ—Рівне—Київ. Не втомлює такий ритм?*

— А мені це подобається, навпаки, мене заводить, коли змінюєш місце: нині тут, завтра — деінде. Ти ніби й подорожуєш, але ж це не подорож, — це потреба отримати, скажімо, якусь цікаву роботу, нове замовлення. Отака зміна середовища надихає на щось нестандартне, нове. Дехто, навпаки, любить сидіти собі в майстерні і працювати спокійно, а я люблю подорожувати, люблю рух. Мені потрібні нові враження, нові знайомства.

— *А за кордон Ви не пробували вибиратися?*

— Пробували. Коли ще вчився в інституті, то був на практиці в Братиславі, у Празі. Мені там подобалося, мав сильні враження. Потім був у Польщі декілька разів, були поїздки вдалі, невдалі. Разом з відомим скульптором Олегом Пінчуком їздили в Іспанію, то була поїздка вдала: ми там зробили чимало. Маю надію ще десь поїхати, але ненадовго, я живу Україною.

— *Ви вже давно працюєте в Києві. А чим для Вас є Рівненщина?*

— Я ніколи не поривав із Рівненщиною. Коли працюю в інших куточках України, то таке враження, що я просто виїжджаю на якийсь час. Але на Рівненщині в мене найбільше пам'ятників, думаю, на Батьківщині так має бути. Мрію створити бюст Шевченка для свого рідного села. Хочу його зробити у вічному матеріалі, в камені. Рівненщина — це Мала Батьківщина, цим усе сказано. Хотілося б прочитувати мого товариша, відомого поета-лісника Олександра Смика про Волинь: “Волинь — сто лісів, сто озер, сто доріг, Волинь — із наміста пісень оберіг, Волинь — коронована шедра земля від Данила-короля”.

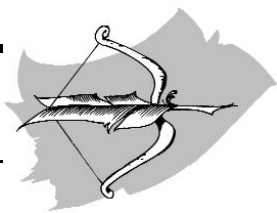
За період спілкування зі скульптором спочатку у майстерні з'явилася невиразна гіпсова форма — під стелю. Потім вона почала набирати виразніших обрисів, а згодом — з'явилася постать. Історична особа. Хто? Поки що це секрет, автор не хоче наперед знімати завісу таїни. Творчий процес триває...

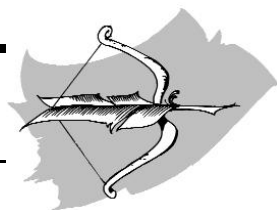
● Спілкувалася
Леся ТКАЧ

Гіпсова модель пам'ятника Марії Несвіцькій у м. Рівне

ляться спорудженням пам'ятника. Із такими людьми приємно працювати: немає напруг емоційних, усе ладиться. Бо передостання робота — пам'ятник Уласу Самчуку, що стоїть на Театральній площі Рівного... Замовники просили створити його в дуже стислі строки, до 3 місяців, а такий пам'ятник треба робити не менше півроку. Я, як автор проекту, що виграв конкурс, мусив організувати справу так, аби виконати замовлення. Тож узняв на підмогу хороших майстрів і ми зробили в строк цю роботу. Проте замовники непрофесійно поставилися до справи, почали звинувачувати, робити якісь надумані закиди щодо самого пам'ятника, хоча вони його приймали (скульптурний проект у величину споруди замовники прийняли офіційно, з телебаченням, із пресою — місцеві газети свідчать про це). З якихось причин замовники кінцевий варіант співпраці з творчим колективом просто зім'яли. По-перше, не було належно оцінено, по-друге, не доплачено й, по-

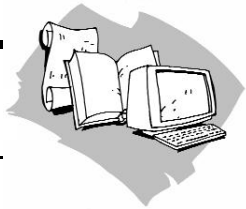

**ЯКБИ ДЕПУТАТИ
СПРАВДІ ЧИТАЛИ ХАРТІЮ**

КОМЕНТАР

•

•

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКЕ

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмалцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових країв у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішуватиме, залишатися тут чи ні. Дехто закохується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевілля! А ось мені, певно, тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми неприємно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами.

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕНСІЇ

Лист Олени Русин із міста Мукачєво, вчительки з 39-річним стажем, порушує одну з найбільш актуальних проблем сьогодення — проблему хліба насущного.

“Усі ми знаємо, що таке пенсійне забезпечення людей, які свої молоді роки віддали щоденній праці, щоб на старість про них подбала держава. А прийшла старість, і залишається лише жакнутися, як влада оцінює твою роботу, якої припускається несправедливості при розподілі коштів на пенсійне забезпечення своїх громадян.

Хочу навести лише кілька прикладів отої “турботи” про громадян похилого віку, які щомісяця з нетерпінням очікують на пенсію. Правда, є й такі, яким вона не дуже й потрібна, бо забезпечені вони непогано. Але переважна більшість з нас чекають на неї, кращої, і не можуть дочекатися.

Мій сусід В. відпрацював майже 40 років на господарській і профспілкової роботі, пішов на заслужений відпочинок, як його тепер можна вважати, двадцять років тому із зарплати 230 карбованців. За безперервну роботу одержував персональну пенсію місцевого значення 132 крб. Що це були тоді за гроші? Буханець хліба коштував 14—16 коп., молоко 25 коп., кілограм цукру — 80 коп., кілограм ковбаси 2 карбованці. Навіть газета коштувала 4 копійки.

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжкомісце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не привели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учати перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широкого серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів

Фото О. Литвиненко

іншої. Майже з перших місяців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітнянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалої грамоти”, мене тоді охопив панічний жах, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом перейматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламу фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало,

як нові сусідки кладуть речі на полиці моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурило мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знущаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. Декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

НАРЕШТІ Й У ЗАПОРІЖЖІ

Є листи, які надихають і дають усвідомлення того, що наші зусилля не проходять марно.

Ось що пише нам Світлана Мартинова з Запоріжжя: “Щиро зраділа, коли минулого тижня побачила в поштової крамниці Запоріжжя газети “Слово Просвіти”, “Україна молоді”, “Українське слово”. Нарешті сталося, як-то кажуть. Нарешті й запоріжці зможуть читати справді українські газети. Бо, як відомо, в нашому регіоні і українські книжки, і газети — рідкість. Живеш і не розумієш: чи то в Україні, чи десь у російській провінції. Тож дуже вам дякую за те, що ви робите, й за те, що маю можливість тримати в руках цікаву пресу. І не треба більше їхати в Київ (а то й далі), щоб придбати українські часописи і книжки.

Через улюблену газету хочу подякувати волинському письменникові Петру Боярчуку, який пише чудові книжки, присвячені боротьбі українців проти загарбників нашої землі. Це й повість “Бій під стінами храму” — захоплюючий твір про жертвну боротьбу українських повстанців проти німців, і книга “Дорогами болю” — про долі українців, безневинно засуджених за любов до рідної землі й вивезених далеко за її межі. Всі твори засновані на реальних подіях, прочитання й усвідомлення яких іноді просто шокує. Вражає героїзм, мужність, жертвність, безмежна любов до своєї землі, до своєї нації.

Фото О. Литвиненко

няними дітьми — чесними працівниками. Тому і сміється моя сусідка з мене.

Дивує ще одне. Чому працівників райкомів партії, профспілок не прирівнюють до працівників райвиконкомів чи міськвиконкомів, до “державних службовців”? Невже працівники райкомів і міськкомів партії менше працювали? Хто вигдавав таку різницю між працівниками у нашій “демократичній державі”? Невже працівники профспілок, які захищали працюючих, не державні службовці?

Ну що ж, у супереч досвіду будемо сподіватися, що новообрана Верховна Рада зробить кроки назустріч людям, і пенсійна реформа стане втіленням логіки і справедливості”.

ністрація має проводити хоча б елементарне анкетування при поселенні в гуртожиток щодо кола інтересів, розпорядку дня, особливо болючого питання мови та ін. Це б значно зменшило конфлікти в кімнатах.

Виникають непорозуміння на мовному ґрунті. Цькування з боку російськомовних студентів досить часті і закономірні. “Що ти мені там кажеш, української не розумію, будеш говорити російською, бо ти вже не в своєму забитому хуторі, а в Києві”, — приблизно так вони аргументують власну позицію.

Дехто за такі слова дасть по пиці, а дехто заговорить російською. Навіщо свідомо створювати конфлікти, краще розселити по різних кімнатах, тим самим оберігаючи українськомовність першокурсників. Може, це звучить дивно, але перевірено досвідом — відсотків 90 моїх українськомовних однокурсників під кінець першого курсу заговорили російською мовою. Звичайно, не факт, що, живучи з українськомовними людьми, ніхто не заговорить російською, але хоча б у власній кімнаті не забудуть рідної мови.

Останнім часом у нашому гуртожитку почастишали міжнаціональні конфлікти. Скільки б нам не розповідав ректорат, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри й віросповідання, расистів не меншає, і наші іноземні гості досить часто ходять битими. Не знаю як, але адміністрація повинна вирішити ці болючі питання, бо мовчазне спостереження за тим, хто кого перемаже, ні до чого доброго не призведе.

Тож життя в гуртожитку виявилось не таким уже безтурботним і веселим, як мені колись здавалося. З часом щоденне свято набридли, інколи просто хочеться тиші та спокою, що в гуртожитку буває досить рідко. Набридли, ні, краще сказати остогидли вічний бруд, завжди несправний душ і перегорілі конфорки на плитці.

Проте до всього звикаєш і пристосовуєшся...”

● Софія, студентка КНУКіМ

Фото О. Литвиненко

Дуже хочеться, щоб за допомогою “Слова Просвіти” якомога більше людей дізналися про ці книжки, про нашу історію, про трагедії України, свідки й жертви яких ще є серед нас. А це — не далекі пращури, а наші батьки й діди, наші рідні.

Вважаю, така література конче потрібна нашому суспільству, оскільки висвітлює правдиві сторінки історії України, спонукає замислитися над тим, ким ми є, до якого народу, до якої нації належимо, на якій землі живемо.

Раджу всім читачам улюбленої газети придбати та обов'язково прочитати “Бій під стінами храму”, а також інші твори П. Боярчука. Можна звертатися безпосередньо до автора творів за адресою: 45700 Волинська обл., м. Горохів, вул. Б. Хмельницького, 20, кв. 18, Петру Боярчуку.

Ще раз велика подяка колективу редакції за те, що ви є”.

МАЙСТЕР

— *Пане Володимире, коли зрозуміли, що хочете пов'язати своє життя з мистецтвом?*

— До мистецтва тягнувся змалку. Спочатку грав на гармоші, підбирав на слух різні мелодії. Потім захопився малюванням. Зі свого села Здовбиця Здолбунівського району, що на Рівненщині, тричі на тиждень їздив до обленцентру на заняття в художній студії. Із 1973 до 1979 року навчався у Вишницькому училищі прикладного мистецтва (Чернівецька область), де займався живописом, пластикою і різьбою по дереву. Спеціалізація — різьба по дереву, а моєю дипломною роботою в училищі стали декоративні тарілки. Теми на той час актуальні: “1500 років Києву” і “Возз'єднання України з Росією”. Ці тарілки виставлялися на ВДНГ у Києві. А далі так склалося, що я все більше захоплювався скульптурою, тож вступив до Київського художнього інституту. Тут я із захопленням займався, любив теоретичні заняття, вони навчили філософського мислення. Та особливо любив практичні заняття. Дуже подобалося працювати з викладачами, які, щоб я здобув більше практичних навиків, брали мене на комбінат “Художник”, там я робив прокладки, інші професійні речі, яких, скажімо, в інституті не могли навчити. Також під час літніх канікул працював на художньому комбінаті — й навиків здобував, і гроші заробляв.

Учився я в професора Віктора Сухенка, потім — майстерня професора Івана Макогона, потім — у професора Валентина Борисенка. І далі вже монументальна майстерня академіка Василя Борода. Ці викладачі дали мені ґрунтовні знання, кожному з них буду вдячний до кінця життя. Мені приємно, що я мав змогу подивитися збоку на великих майстрів, аби тягнутися до них і йти в тому напрямку, який вони вказали. А дійду, не дійду — це вже інше питання. Чим більше працюєш, тим більше вдосконалюєш майстерність. Може, й зробиш одну-дві роботи невдалі, але й це досвід. Переважно працюю в монументальній скульптурі, хоча це праця важка і фізично, й емоційно, тому що відповідальність колосальна. Із часу, як тільки почнеш роботу в ескізі, і доки не постане вона в постаменті, — то це стільки переживань внутрішніх: щоб вона вдалася, аби вдало в масштабі постала, щоб вписувалася у середовище. Це ж на віки ставиться. Монументальна скульптура — надзвичайно серйозна річ.

— *Чому саме монументальна скульптура?*

— Чому я вибрав цей вид творчості? Мені підказав професор Валентин Борисенко. Сказав: ти більше відчуваєш монументальну пластику. А монументальна пластика полягає в тому, що при трактуванні твору треба перебільшувати, може, навіть гіпертрофувати деякі форми. Тому що, коли ставиш скульптуру на повітря, воно зримо з'їдає форму. І коли створюєш роботу, яка повинна бути в приміщенні, й виконуєш її в тому ж пластичному вирішенні для відкритого простору, значить, на вулиці форма пропаде. Однозначно. Є відповідні монументальні закони. Звичайно ж, для скульптора необхідне відчуття простору.

— *Як вважаєте, то Вам дар Божий, — оте відчуття?*

— Учителі щось прозріли й підказали, що можу працювати в цьому напрямку, та й я тягнувся до цього. Зроблено вже немало: понад 10 пам'ятників і пам'ятних знаків. Кожну роботу емоційно крізь себе пропускаю. І тому дуже прикро, коли непрофесіонали, часом, починають критикувати: там те не так, а там те не так. Я волюю обговорювати такі речі з людьми компетентними,

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА — СПРАВА СЕРЬОЗНА

Мовчазний бездушний матеріал. І мовчазний, але з багатою душею майстер. Коли Дух творення зводить їх, відбувається диво оживлення мертвої матерії, — камінь під руками митця починає звучати, промовляти ідеєю, смислом, народжується образ, аби жити. Такі образи — одухотворені, живі, динамічні — створює відомий скульптор Володимир ШОЛУДЬКО. Хто бачив його Шевченка, — не сплутає цього пам'ятника з іншими, яких чимало по Україні. Його Шевченко велично й гідно йде до народу — з крилатим словом правди. Колеги-художники вважають, що тільки за створення цього пам'ятника скульптор гідний Шевченківської премії. А ще, кажуть, Володимир Шолудько — патріот, хоча й не декларує цього. Він тихо й без галасу робить потрібну справу: своїми творами утверджує історичне буття нації.

мистецтвознавцями чи з колегами, вони мають право оцінювати. А люди, далекі від мистецтва, можуть мати власну думку, та широко оприлюднювати її...

— *Над чим тепер працюєте?*

— Маю декілька замовлень, але хочеться зупинитися на роботі, яку виконую в Рівному, — пам'ятник княгині Марії Несвицькій. Це була власниця селища Рівне на зламі XV—XVI ст. Вона здобула для селища магдебурзьке право, — і постало місто Рівне. Приємно, що влада звертається до історичних постатей і ставить такі пам'ятники. І міський голова, і міський архітектор цікав-

третє, при відкритті навіть не згадали авторів пам'ятника. Це дуже прикро.

— *Про творчий задум пам'ятника Марії Несвицькій.*

— Дуже цікаво працювати з історичним матеріалом, відтворювати у скульптурі історичні постаті. Вважаю, це найдоступніший спосіб донести до майбутніх поколінь образи цих людей. Директор музею “Дубенський замок” Петро Смолін створив усі умови, щоб я опрацював і сфотографував історичні матеріали, що стосуються княгині, які потім застосував у самій скульптурі, пластиці, використав деякі деталі й орнаментику одягу.

Задум такий: скульптура буде розвернута до людей, навіть композиція рук продумана так, що згорток — документ про самоврядування — розкривається на глядача. Коли вибирав варіант крісла, на якому сидітиме княгиня, то вивчав різні форми стародавніх крісел. Але вони зникали за постаттю. Тому зупинився на такому варіанті: спинка стародавнього крісла зроблена так, що коли дивитися по фасу, то ніби в княгині за плечима крила. Це несе додаткове смислове навантаження: княгиня постає як ангел-охоронець Рівного. Потрібно такі речі опоетизувати. Історична постать житиме в народі, в майбутніх поколіннях як оберіг міста. Перевід у мармур здійснюватиметься протягом 4 місяців, матеріал уже є.

— *Розкажіть, будь-ласка, про інші здобутки.*

— Одна робота на іншу не схожа. Передусім хочу згадати пам'ятник “Тарас Шевченко — апостол правди і свободи”, який зараз стоїть у Ковелі. Ото якраз там пластична мова монументальна, там перебільшення відповідні, що при спогляданні здалека працюють на глядача. Його можна за півкілометра дивитися — і зрозумієте, що то портрет Шевченка, настільки пластика “дальнєбійна”, як казав Іван Васильович Макогон.

— *Правда, що то найбільший пам'ятник Шевченкові?*

— Чи найбільший?.. Пам'ятник великий — 7,5 метра, плюс 5 метрів курган. Він монументальний — справді величний апостол правди. Коли я розпочинав цю роботу, академік Бородай порадив мені працювати в такому напрямку. Основною став мій дипломний проект, зроблений ще 1989 року, який у результаті трансформувався у масштабну річ. 1997 року зроблена і прийнята на львівській експериментальній фабриці вже скульптурна композиція у величину споруди. Потім вона відстоювалася, очікувала свого часу, у зв'язку зі зміною влади й через брак коштів. А в 2002 році відновилася спорудження цього пам'ятника уже з урахуван-

ням особливостей місцевості комплексу-парку “Шевченків Гай”, почали відливати в бронзі. У Ковелі планується провести симпозіум по каменю на тему Шевченкових творів, героїв, а створені роботи будуть гармонійно вписані в загальну композицію комплексу.

Вважаю вдалими пам'ятник “Загиблим воїнам” у селі Рокині, створений у співавторстві з Юрієм Козеряцьким, і пам'ятник “Борцям за волю і незалежність України” в Червонограді (в співавторстві з Миколою Корольом, я автор скульптурної композиції). Вдався, безумовно, вже згадуваний пам'ятник Уласові Самчуку і пам'ятники Климу Савуру і Симону Петлюрі в Рівному. Інші роботи.

Пам'ятник Т. Шевченкові у Ковелі

Навіть як на замовлення працюю, в заданій темі, то я творчо до цього підходжу, шукаю, опоетизовую певну тему, певного героя. До таких замовлень надзвичайно серйозно ставлюся. А приватні замовлення — для того, щоб заробити трохи коштів. Стосовно ж речей виставкового характеру, то тут можу творити, як забажаю, як диктує творча уява. Та якою б не була робота — все пропускаю крізь душу.

— *Серед приватних замовлень — які переважають?*

— Замовлення різні. Переважно — замовлення в інтер'єрі. Варіанти різнопланові. Є абстрактні композиції, а є під класику. Още недавно робив три роботи, в яких брав за основу класичні твори, але робив свою композицію, яка підходила б до розмірів приміщення. Я люблю ці роботи: набираєшся майстерності. Бо коли не ліпиш “під класику”, то щось і забувається. А тут маєш змогу пригадати й анатомію, і пропорції, і взагалі композицію класичну, з її законами.

— *Але Ви більше тяжієте до реалістичної скульптури?*

— Мені подобається і те, й те. Люблю бавитися і в чисто формальних композиціях. Недавно створив композицію ніби ні про що. Люди, які захотіли купити її, подивилися на неї і конкретно назвали тему, я так і підписав: “Коханці”.

— *В якому матеріалі найбільше любите працювати?*

— У різних матеріалах — і дерево, і метал, і камінь, і мармур, у граніті велику роботу виконував. Це тяжка фізична праця, я вам скажу, — надихаєшся пилюкою, і фізично треба впирається сильно. Кожен матеріал по-своєму цікавий. І коли ти вже вибрав під певну композицію певний матеріал, то хочеться, щоб він заговорив.

— *У Вас є учень...*

— Є декілька здібних хлопців. Із роками приходять досвід, і приємно ним поділитися. Так само, як я вчився у великих скульпторів, то й мені хочеться передати молодим невеликі професійні секрети.

— *Що дає життєву силу, натхнення — матеріальні мотиви, внутрішня потреба творчості?*

— Дуже добре, коли воно поєднується — і матеріальне, і професійне бажання щось створити. Звичайно, нічого нового такого не придумаєш, це за якихось тисячу років знайдеться, може, геніальна людина, яка створить щось нове. А ми десь щось засвоїли, щось бачили, і по-своєму його трактуємо, подаємо по-своєму. Я просто самовиражаюсь через пластику, через форми.

— *Тепер Ви постійно в дорозі: Київ—Рівне—Київ. Не втомлює такий ритм?*

— А мені це подобається, навпаки, мене заводить, коли змінюєш місце: нині тут, завтра — деінде. Ти ніби й подорожуєш, але ж це не подорож, — це потреба отримати, скажімо, якусь цікаву роботу, нове замовлення. Отака зміна середовища надихає на щось нестандартне, нове. Дехто, навпаки, любить сидіти собі в майстерні і працювати спокійно, а я люблю подорожувати, люблю рух. Мені потрібні нові враження, нові знайомства.

— *А за кордон Ви не пробували вибиратися?*

— Пробували. Коли ще вчився в інституті, то був на практиці в Братиславі, у Празі. Мені там сподобалося, мав сильні враження. Потім був у Польщі декілька разів, були поїздки вдалі, невдалі. Разом з відомим скульптором Олегом Пінчуком їздили в Іспанію, то була поїздка вдала: ми там зробили чимало. Маю надію ще десь поїхати, але ненадовго, я живу Україною.

— *Ви вже давно працюєте в Києві. А чим для Вас є Рівненщина?*

— Я ніколи не поривав із Рівненщиною. Коли працюю в інших куточках України, то таке враження, що я просто виїжджаю на якийсь час. Але на Рівненщині в мене найбільше пам'ятників, думаю, на Батьківщині так має бути. Мрію створити бюст Шевченка для свого рідного села. Хочу його зробити у вічному матеріалі, в камені. Рівненщина — це Мала Батьківщина, цим усе сказано. Хотілося б процитувати мого товариша, відомого поета-пісняря Олександра Смика про Волинь: “Волинь — сто лісів, сто озер, сто доріг, Волинь — із намиста пісень оберіг, Волинь — коронова щедра земля від Данила-короля”.

За період спілкування зі скульптором спочатку у майстерні з'явилася невиразна гіпсова форма — під стелю. Потім вона почала набирати виразніших обрисів, а згодом — з'явилася постать. Історична особа. Хто? Поки що це секрет, автор не хоче наперед знімати завісу тайни. Творчий процес триває...

● Спілкувалася
Леся ТКАЧ

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмажила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку.. у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульові блискавки 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїздить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулею закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки була встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка
(малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла навіть наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офуртун (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозиуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігноруються значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами
О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана
(малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

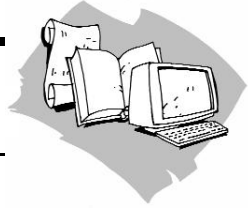
Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

ЕКСПОЗИЦІЯ

Ми мали можливість бачити портрети двох великих християнських сподвижників нашої землі, її Патріарха — Йосипа Сліпого і Володимира Романюка. Вони були знайомі, підтримували добрі стосунки. Обидва Патріархи родом із Галичини, Патріарх Йосип — із Теробовлянщини, а Патріарх Володимир — уродженець Косівщини. Обое зазнали комуністичного переслідування і багаторічного заслання до Сибіру. В обох надзвичайно подібні долі, адже в їхньому житті були ув'язнення, судилища, допити та знущання. Катування і голод. Але вони були сподвижниками ідеї братської любові Українських Церков. Наш тернопільський владика Кир Василій Семенюк розповідав, що Патріарх Йосип надсилав допомогу Патріархові Володимиру, коли той бідував в Україні після заслання.

Патріарх-кардинал Йосип Сліпий і ректор Духовної семінарії та Богословської академії, засновник Українського Католицького університету в Римі, запалив не тільки вогнища науки. За його сприяння та з Божої Волі постав Собор Святої Софії та монастир Студитів, місця молитов і східно-християнського благочестя. Як і патріарх Володимир, Патріарх Йосип змагав за те, щоб піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї України до патріархальної гідності, «об'єднавши всіх на твердій основі Патріархату Київського і всієї Руси». Патріарх Йосип заповідав: «...в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду

ЗУСТРІЧ ПАТРІАРХІВ

Це стало новою назвою літературно-мистецького проекту, експозиція якого була представлена в Тернопільській вітальні Співки художників 19 лютого 2006 року. Поважне товариство духовних і світських людей змогло не тільки побачити експозицію картин київського митця Леоніда Гопанчука «Явлення» і нашого земляка Степана Нечая «Йосип Сліпий», а й почути літературне слово. Автори проекту з Києва — кандидат філологічних наук Ірина Олійник і художник Леонід Гопанчук.

плоттю померлий!» Перша частина його заповіту втілена — Патріарх Йосип спочиває на рідній землі, у храмі Святого Юра у Львові.

Могила ж Патріарха Володимира, який мріяв служити Великодню літургію в Софії Київській, сьогодні біля її воріт, бо, як відомо, кучмівська влада силою і побоями зупинила волю Церкви і мирян поховати Патріарха на території Собору. Тому виконання волі Патріархів, їхнього заповіту означати-ме ще один крок до єднання. Вони не просто великі люди нашої України. Вони її Патріархи.

Слово авторам проекту літературно-мистецької презентації.

Ірина Олійник: «Проект «Історія одного портрета» ми презентували в Тернополі як «Зустріч двох Патріархів». Фактично він вилився в зустріч трьох Патріархів української душі, бо портрети Йосипа Сліпого, Володимира Романюка у цій залі органічно вписались у виставкову Шевченкіану. Як і духовні віртуальні паралелі об'єднують цих людей, що зазнали заслання і переслідувань? Віра в Бога і Україну!

Мене вразив вислів Патріарха Володимира: «Будьте обережні зі

Леонід Гопанчук, Ірина Олійник, Ігор Дорош, Павло Федик

словами, не руйнуйте людських душ». Так складається в людському житті, що найбільше ми потерпаємо не від дій, а від слів людей, які руйнують наші душі. Часто-густо ми страждаємо й через власні слова, кинуті зопалу, необережно чи спересердя.

На портреті «Явлення» ми бачимо добре впізнаний інтер'єр

Софії Київської. На передньому плані Патріарх Володимир, його рука піднята з жестом благословення. Зосереджений погляд печальних і мудрих очей. Як багато він пережив, як багато знає про людську природу, таку незбагненну... Він хотів передати людям своє вище знання, хотів засстеретти, допомогти. Незважаючи

на те, що Володимир не може заспокоїтися, бо він міг ще

Леонід Гопанчук: «Розпочав я писати портрет «Явлення» ще за життя Патріарха Володимира, а завершив через півтора місяці після його похорону «чорного віторка». Патріархи думали про весь український народ. Вони прекрасно розуміли, що релігійний міжконфесійний розбрат і роз'єднання завдають величезної шкоди нашій нації.

Патріарх Володимир планував зустріч із Володимиром (Сабоданом) і хотів сказати йому: «Нам уже не двадцять, і скоро ми постанемо перед Небесним Суддею, який нас запитає: «Що ви зробили з Україною і українським народом?» І нам доведеться дати відповідь». Тому він намагався якщо не об'єднати, то хоча б порозумітися з усіма християнськими конфесіями, щоб це було на користь нації і всього українського народу. Під час Майдану, коли на душі було дуже неспокійно й тривожно, я виставив портрет у майстерні, і він стояв там увесь час. Тому я впевнений, що він має силу, і Патріарх Володимир із нами, — такі люди не помирають.

Безперечно, діяння наших Патріархів рано чи пізно проростуть. Я певен, що постаті цих справжніх героїв України і надалі матимуть вплив і на політику, і на релігійне життя, і взагалі на український дух. Такі речі не минають, бо зерно посіяне, і воно обов'язково благодатно проросте.

● Павло ФЕДИК

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

**На моїй могилі посадить
молоду яворину
І не плаче за мною —
за мною заплаче рідня.
Я любив вас усіх, та
найдуچه любив Україну,
В цьому, мабуть,
найбільша провина моя.**

Йому б ще жити й жити, але за ті 74 роки, відведені Божим Провидінням, залишив по собі добрий слід, ким би не працював. Блаженної пам'яті пан Дмитро Федик народився 21 травня 1931 року в селянській родині Павла Федика і його дружини Розалії. Змалку пізнав тяжку селянську працю, ціну хліба й вартість добрих слів і вчинків.

Здобув дві вищі освіти, три роки служив в армії. Навіть в умовах комуністичного режиму відстоював свою національну гідність, патріотичні погляди, носив значок із зображенням Т. Шевченка, вишиванку, що було в ті часи ознакою явного українського націоналізму. Керівні особи називали його націоналістом номер один у Козівському районі. Був звільнений із посади директора школи за дотримання релігійних обрядів під час похорону тещі.

Ніколи не замислювався над тим, які негативні наслідки можуть мати його слова і вчинки на захист рідної мови, інтересів України, мав власну оцінку політичних подій. Був винятково безкомпромисним і рішучим, коли справа стосувалася рідної землі. Не шукав кар'єри і звань, так і пішов на пенсію без урядових нагород, учителем.

З усією відданістю працював інспектором відділу освіти, у тяжкі повоєнні роки залучав дітей до школи, для чого пішки пройшов район уздовж і впоперек десятки разів. Ось такий красномовний приклад для його характеристики.

У часи більшовицького терору начальником РВ МДБ був сумнозвісний Дм. Ковальов. Одного разу на засіданні райвиконкому Д. Федик подав на затвердження список сиріт і напівсиріт, яким була потрібна матеріальна допомога. У цьому списку були прізвища дітей загиблих воїнів УПА та репресованих. Присутні були вражені, настала мертва тишина, бо всі боялися грізного Ковальова. Та пан Дмитро пояснив, що діти ні в чому не винні, що сам Дзержинський, який за ленінських часів очолював ВЧК, дбав про сиріт і безпритульних, незважаючи на те, чиї вони діти. Начальник МДБ підняв руку — за, усі члени виконкому наслідували його приклад.

ДО ВІНКА ПАМ'ЯТІ ПАТРІОТА

5 лютого 1989 року пан Дмитро організував районне об'єднання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що стало першою ластівкою національного відродження Козівщини. Був головою районного об'єднання 12 років, організував осередки в усіх селах, у більшості підприємств та установ, а в школах — «Молоду Просвіту». Завдяки його зусиллям Товариство в 1990 р. домоглося 17 депутатських місць усіх рівнів, у тому числі одне до Верховної Ради (К. Завадська). Такої перемоги на той час не домоглося жодне національно-патріотичне об'єднання в Україні. Партократи району та області називали цю організацію «кублом націоналізму». Він був ініціатором створення пам'ятника Кобзареві в Козіві, безпосередньо керував його спорудженням і відкриттям 23 травня 1993 року.

Покійний пан Федик був винятково скромним. Висунутий крайовою конференцією Товариства ук-

раїнської мови в депутати обласної ради (1989р.), він відмовився балотуватися на користь К. Завадської, щоб вона, як голова районного Руху, мала депутатський захист. Удруге, в 1990 р., Рух висунув його, тоді заступника голови районної організації НРУ, кандидатом у депутати до Верховної Ради СРСР. Передвиборний марафон він використав для пропаганди ідеї незалежності України й перед самими виборами відмовився балотуватися на користь Г. Петрука — Попика, поета, одного з організаторів Руху на Тернопільщині.

Він був одним із 13-ти представників району, які 24 серпня 1991 року в Києві вимагали проголошення Верховною Радою дер-

жавної самостійності України. Ще за радянського режиму під час святкування 550-річчя Козової (1990) виступив у районному будинку культури з доповіддю про злочини комуністичної системи, про боротьбу ОУН—УПА на Козівщині. Люди пам'ятають його яскраві, полум'яні виступи на мітингах, на урочистих академіях у багатьох містах України і районах, зокрема в Донецьку, коли в складі агітаційно-пропагандистської групи агітував за референдум 1991 р.

У 1990 р. створив районну організацію ДемПУ, був її головою. Та коли кучмівським силам при допомозі недалекоглядних політиків і зрадників удалося захопити керівництво партії і головою Національної ради обрати Г. Антоньєву, керівника ВО «Артеміда» в Кіровограді, пан Федик із дружиною і ще трьома однодумцями вийшли з цієї партії і стали членами Українського народного руху (пізніша назва — Українська народна партія).

У 1992 р. був призначений першим заступником представника Президента в районі. Вклав немало праці для функціонування гімназії ім. В. Герети, шкіл, лікарень, організував один із перших в області геріатричний центр у с. Денисові. За його ініціативи й при безпосередньому керівництві було урочисто відзначено перше в області свято — 50-річчя УПА.

Блаженної пам'яті пан Дмитро, навіть будучи тяжко хворим, вислав численні статті до газет, звернення і заяви до найвищих посадових осіб України, де відстоював різні, важливі для народу проблеми: державність, функціонування української мови, політичні події.

Дізнавшись про смерть Дмитра Федика, 28 серпня 2005 року, його друзі й колишні учні висловлювали свою повагу до нього й щирий жаль за ним. Видатний громадський і політичний діяч, письменник і вчений, академік Анатолій Григорович Погрібний, який знав померлого особисто,

написав: «Господи! І так України в нас мало, а тут не стало ще й таких непохитних її патріотів, як світлої пам'яті пан Дмитро. Він із тих, кого повинна тримати в серці вся Україна, не тільки ті, хто його знав, без нього — в черговий раз — України поменшало. Та вірно, що ще втішиться його патріотична душа — втішиться саме тим, що ще і в Україні буде свято».

Ми, колеги і друзі блаженної пам'яті пана Д. Федика, вклоняємося його світлій пам'яті! Нам не вистачає його порад, його мудрості. Будемо пам'ятати його як добру Людину і Патріота України.

● Друзі:

**Юлія ПРОХАНОВСЬКА,
Мирон ПРОХАНОВСЬКИЙ,
Стефанія СОЛТИС,
Омелян СОЛТИС,
родина ПІВСЕТКІВ**

Ми рідні письменниці, б. п. Іванни Блажкевич із с. Денисовка, знаємо й не забудемо ніколи добродія б. п. Дмитра Федика як однопіддму і щирого приятеля старенької галицької письменниці й громадської діячки, котру покійний пан Дмитро Федик у час більшовицької окупації звеличав і морально підтримував, незважаючи на утиски тодішньої влади.

Із великим признанням за внесок у відродження нашої держави України й ідейно-націоналістичне виховання молоді з вдячністю схиляємо свої голови як данину пам'яті достойного вчителя-патріота, ревного борця за добру долю нашої України — пана добродія б. п. Дмитра Федика. Сумуємо:

**Дарія БЛАЖКЕВИЧ-
П'ЯТКІВСЬКА
Марія П'ЯТКІВСЬКА-
ДЕРЖИЛО
Ярема П'ЯТКІВСЬКИЙ
Іван П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ірина ДЕРЖИЛО-РУТИЛО**

КАЗКА ПРО ЛЮБОВ ДО КНИГИ

Якщо одного травневого вечора порожній трамвай, у якому ви поспішаєте додому, раптом починає чхати, знайте — до вашого міста також завітав гість із Королівства. Отже, слід сподіватися страшних і веселих, а головне, — несподіваних пригод.

Роман Галини Пагутяк “Королівство” (Тернопіль: “Джура”, 2005 р.) беззаперечно засвідчує, що українська фантастика може бути гарною, цікавою, глибокою й при тому залишатися наскрізно українською. Зокрема “Королівство” перейнято глибокою любов’ю до Львова. Саме на його звивистих вуличках починається дивовижна казка, яка поволі захоплює різноманітних, майже випадкових перехожих, зваблює їх у свій світ і перетворює на героїв.

Окрім звивистого, дуже захопливо-заплутаного сюжету твір містить у собі ще й тонку філософію, яку коротко можна охарактеризувати, як “Любов до КНИГИ”.

У Королівстві Книга — найбільший скарб, у тому світі кожен починає пізнавати книжну мудрість із пелюшок, а для особливо нездатних до науки є чарівники-помічники — абагагалама-ги, маги літер. З їхньою допомогою будь-яка істота осилить грамоту — навіть кіт. (До речі, про котів: вони в Королівстві мають особливий статус, адже охороняють бібліотечні скарби від мишей). А ще є Імперія, де люди розучилися мислити й любити, бо розучилися шанувати книгу... А ще є Серединний світ. У ньому мешкають диваки: видавці, книгорозповсюджувачі, бібліотекарі й інші хранителі мудрості, але й повно нечистої сили, що полює на добрі книжки...

У казці все, як у житті. І коли пані-видавець, роздивляючись обклеєні політичними агітками парками, зітхає: “Скільки ж ото книжок можна було б видати на ті гроші!” — ми зітхаємо разом із нею.

Цю книжку не назвеш веселою, хоча тонкий доброзичливий гумор радісною іскоркою спалахує на кожній сторінці, та й персонажі всі вкрай симпатичні. У ній зовсім немає жорстокості чи насильства, бо добро не бореться зі злом, добро просто виконує свою щоденну роботу, — а зло саме себе карає. Прочитане спонукає до роздумів, стає тужно й соромно перед самим собою: а до якого зі світів належу я? Хоча, за словами авторки, твір написаний для підлітків 14—16 років, безперечно, він захопить не лише юних читачів. Бо поставити перед кожним, хто наважиться розгорнути цю книжку, низку важливих і дуже особистих запитань, на які мусимо відповісти собі чесно, хоча б подумки. Інакше чи довго наш світ залишатиметься Серединним?

— Як до Вас приходять сюжети творів?

— Більшість моїх книжок мені наснилися. Спершу назва з’являлася, а тоді я вже знала її, ходила й думала. То швидше не сни, а напівсни, видіння. Ходжу, щось собі думаю, — потім, коли вже лягаю спати чи прокидаюся, в мене з’являється цілий сюжет. Так було з романом “Писар Східних Воріт Притулку”. Наснилося, що йду пустелею і бачу білі стіни та золоті двері в них. Вони були гладенькі, але я так хотіла ввійти, що намалювала ручку, клямку, натисла. Ввійшла й почула голос: “Писар Східних Воріт Притулку”, побачила, там був нічний сад, будиночки стояли, в них світло горіло. І я тоді собі подумала: “Зараз вечір, я туди не піду, краще зайду пізніше”... Але то попередня робота. Коли думаєш щось, ідеї крутяться-крутяться, потім вони приходять до людини і вона їх починає переносити на папір. А самі ідеї взагалі нікому не належать.

— Так було і з презентованою нині книжкою “Королівство”?

— А з “Королівством” — інакше. Моя дочка, коли їй було чотирнадцять років, сказала: “Чому ти не напишеш для мене якоїсь книжки?” Я запитала: “Про що ти хочеш, щоб була та книжка?” — “Щоб пригоди там були, і замки, і комп’ютери”. І я, власне, ввела всі ті компоненти в текст.

— А які дитячі книжки особливо дорогі для Вас?

— Мене безмежно зворушує Степан Васильченко. Як він відчував душу дитини! Пригадую, як я була мала і як плакала над його “Приблудою”. Хоч навіть повністю тексту не мала, прочитала в якійсь хрестоматії уривочок, мені мама показала. Коцюбинського “Маленький гришний”...

Я виховувалася на дуже совісній дитячій літературі. Васильченко й Тесленко мене дуже вражали в школі. Я їх глибоко відчувала тоді, хоча у мене був не бозна-який учитель. Я не розумію, як діти вчать якісь твори за шкільною програмою, а потім їх ненавидять усе життя. Але в мене мама філолог, тож удома всі дуже любили книжки.

— Що Ви думаєте про сучасний стан у дитячій літературі України?

— По-моєму, в нас і досі продовжується тенденція, що для дітей пишуть, як для дебілів. Їм усе розжовують. Недавно перечитала “Володар над злодіями” К. Функе, здається, видавництво “Школа”. Добре написана книжка! До того ж во-

на вчить дітей толерантності. А в нас усе завалено розмальовками. “Ріпку” перевидають мільйон разів. А сучасна дитяча література не потрібна нікому. Всі лише говорять про те, що вона має бути, що її треба писати. Але “Королівство” я змогла видати тільки в Тернополі. Іван Малкович сказав, що ми “про таке не домовлялися”, він хотів, щоб я написала героїчний, а не фантастичний роман. Львівська “Піраміда” бідна й не захоті-

свято влаштували. А ще вони написали відгуки на книжку, потім їх мені вчителька переслала. Цікаво, що вони оцінювали мене як людину, як особистість, хоча й книжку теж прочитали. Діти вважають, що які люди, такі в них і книжки — дорослий читач знає, що письменник окремо, а твір окремо. А для дітей особистість письменника так само важлива, як і текст книжки. У принципі, я теж так сприймаю книжки.

автобусі поїдемо до мене — познайомимося з моїми котами.

— Ви любите котів?

— Їх у мене семеро...

— Тож з котями, героями роману, все ясно. А звідки взявся образ тигри-сика — Ілька-Колобка? Це, безперечно, один із найсимпатичніших персонажів “Королівства”, він обов’язково запам’ятається читачам.

— Для мене цей тигр особливий... Уявіть собі дуже багато котів і їх скласти до купи у велико-

не вдома. Я використала навіть деякі фрагменти того нарису. Але події мого роману розгортаються вже через тридцять років після описаного у Франка. Це вийде в “Кур’єрі Кривбасу”. Твір — мій своєрідний вінок до ювілею Івана Франка. Ми з ним земляки, я родом із сусіднього села. Ще написала “Слуга з Добромеля” — жанр історичної фантастики. Також готується до друку.

— Що спонукало Вас працювати в царині фантастичної літератури? Це зараз така тенденція в культурному середовищі, певна потреба суспільства? Чи просто мода? Чи Ваш улюблений жанр?

— Мені так було легше писати... Я люблю той край, про який пишу, звідти мої предки. Фантастичний елемент допомагає пов’язати між собою різні століття — від князя Лева до партизанського руху кінця 1940-х років.

— А для дітей будете писати знову?

— Працюю над продовженням “Королівства”.

У Малковича має вийти моя книжка “Втеча звірів, або Новий Бестіарій” (написана сімнадцять років тому). Вона мала б уже вийти, але художник ще працює. Порівняно з “Королівством”, це зовсім інший жанр. Трохи дидактичний роман про те, як звірі образилися на людей і покинули їх. Такий ось навіть постчорнобильський настрій. До народження моєї доньки присвячено — сімнадцять років тому... Думаю, дітям сумно буде його читати.

— А хіба дитяча книжка конче має бути веселою?

— Ні, я так не вважаю. У моїх книжках ніхто нікого не вбиває. Але ж є речі, від яких сумно, і про це треба писати.

— Як домашні сприймають Ваші твори?

— Моя донька — велика захисниця прав людини, вона дуже толерантна, тож рідко критикує. Але в “Королівстві” спершу був епізод, як одного упіря спалили. Вона те як прочитала! Матка Божо! Змусила, щоб я переписала. І коли комп’ютер був “помер” в одному епізоді, довелося в кінці “викликати майстра” й “оживляти”. Я беру в неї уроки толерантності. Ще вона страшенно любить тварин, приносить їх додому.

До речі, моя мама дуже любить “Слово Просвіти”. Вона його передплачує. Тож наш газету щотижня додому приносять.

● Матеріали підготувала
Зоя ЖУК
Фото автора

ФАНТАСТИКА

Однією з акцій, що відбулися під час VIII Київського міжнародного книжкового ярмарку, була презентація нової книжки львівської письменниці Галини ПАГУТЯК — фантастичного роману для підлітків “Королівство”. Зустріч із письменницею влаштувало видавництво “Джура”, в якому й побачила світ ця книжка. На жаль, через недбалість організаторів ярмарку в розкладі подій ця презентація згадана не була, тому й відвідувачів

на неї прийшло обмаль. Здебільшого то були постійні покупці книжок цього тернопільського видавництва, що дізналися про подію з особистих джерел.

Шкода, що така недбалість провокує певний вакуум інформації. Українські читачі пишуться нашими письменниками-фантастами, але попри це в суспільстві існує міф, що українські фантасти здебільшого російськомовні й мешкають у Києві чи Харкові. Галина Пагутяк — живе й працює у Львові, її книжки густо пройняті колоритом того краю, але чи знає про те український читач? Роман “Королівство” побачив світ ще восени 2005 року, але відшукати його в київських книгарнях досі було неможливо. Лише завдяки книжковому ярмарку книжка прийшла й до столичного читача. І хоча презентація її відбулася під час Всеєвропейського з’їзду фантастів, пройшла тихо й майже непомітно.

Попри втому від поїздки та справ на ярмарку, письменниця виявилася жвавою, дуже цікавою співрозмовницею й погодилася на невелике інтерв’ю для “Слова Просвіти”.

ла ризикувати дитячою книжкою. (В-во “Піраміда” опублікувало низку інших творів письменниці. — З. Ж.). А в Тернопіль я вже у відчай відвезла, бо в журналі цього твору не надрукуєш, він великий за обсягом. Якби не “Джура”, то й не знаю, коли б книжка побачила світ, але врешті вона вийшла саме такою, як я її собі уявляла. Вона оформлена, ніби доросла книжка. Але я дала фотографію і на обкладинці колаж, де головна героїня схожа на мою дочку. Проте якщо я напишу продовження, то ми його зробимо як дитячу книжку. Бо діти, мої читачі, мені багато чого підказали.

— Поговорімо про саму книжку “Королівство”. Як діти її сприйняли? Чи є вже відгуки читачів?

— Діти нормально сприймають, якщо вони не затруєні. Ось недавно я була в Зборівській гімназії, неподалік Тернополя, там діти мені просто

Цікаво, що десятий клас тоді обурився, коли я сказала, що в “Гаррі Потеррі” не добро зі злом борються (хоча вони й не повинні боротися кулаками), а там просто є дві тусівки, два клани, котрі борються за виживання. Те саме нині відбувається в політиці. Діти на мене трохи образилися. Але я їх запросила до себе у травні, вони мають прийти ледь не всією гімназією, і я їх поведу місцями “Королівства” у Львові, починаючи від трамвая. Для мене це важливо. Бо коли я пишу, то повинна уявити місце, де все відбувається. Я зазвичай не вигадую, а беру конкретні міста, вулиці, будинки. Отож ми сядемо в трамвай і поїдемо до парку Погулянка. Тоді покажу їм будинок, де Повелитель влаштовував “Засідання клубу книголюбів”... Потім підемо тим ярами й хашами, котрими тікав Мортіус. І врешті прийдемо до Медової печери. І далі на

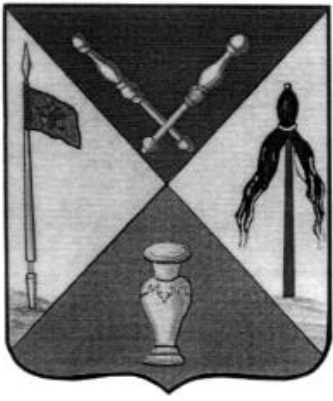
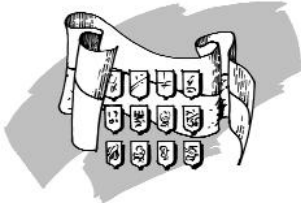
го-великого кота — це як суперкіт.

— А звідки прийшов моторошний образ “Клубу книголюбів”, що не читають, а сплячуть книжки?

— Із нашого сьогодення. Як там сплячуть книжки? “Це якийсь детектив? А, то хай собі живе... А, щось таке попсове? Хай собі буде...” Коли ж доходить до справжньої книги — класика, наприклад, — тоді потрібно знищити. Я не кажу, що існує якась світова змова проти книжок України чи світової літератури, але люди це зробили своїм ставленням до книжки. Бо так ніби легше жити.

— Як творчі плани?

— Я написала дуже багато. Активно працювала останні два роки. Написала роман “Урійська готика” — за мотивами нарисів І. Франка “Спалення опирів у селі Нагуєвичах”. Мене вразили розповіді очевидців. А ще цією мовою розмовляють і досі у ме-

Герб Глухова

Ці слова, які автор статті взяв за її назву, запозичено зі стародавньої історичної пісні. Пісні, яка була відома багатьом літераторам, літописцям XVIII—XX століть. Самійло Величко, десь із 1704 року службовець Генеральної військової канцелярії у Глухові, використав рядок із неї: «Егда-же в Глухові заиграно в дзвони...» у своїй праці «Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке». А через два століття щойно цитований вислів узяв епіграфом до свого вірша Микола Зеров, коли відвідав Глухів і був зачарований ним.

Кого тільки не надихала ця історична пісня! Її заніс до фольклорної збірки «Украинские народные песни» (М., 1834) Михайло Максимович. Запис цього чудового витвору українського народу знаходимо в рукописному «Собрании украинских песен... Списки 1830-х годов», укладеному «Рукою Гоголя и других лиц». Глухів і цей шедевр усної народної творчості письменник пов'язав у «Страшній помсті», використавши пісні неважко помітити у рядках «Тараса Бульби».

Звертався до неї в своїй творчості Тарас Шевченко (поєми «Сон», «Заступила чорна хмара», «Іржавець»), Пантелеймон Куліш (дума «Кумейки», поема «Великі проводи»).

Не стало винятком і XX століття. Писав твір «Григорій Сковорода» Іван Пільгук — і в розділі «Несподівана подорож» майже повністю навів пісню. Перебував у місті дослідник життя і творчості О. П. Довженка Сергій Плачинда — і теж свою статтю у «Літературній Україні» (1969) про славетного кінорежисера, режисера і письменника, вихованця Глухівського учительського інституту назвав «У Глухові, у городі...».

Чи випадково все це? Аж ніяк! Рядок цієї пісні вже з давніх-давен

став словесним символом Глухова. Саме з нього і я розпочинаю розповідь про місто.

Глухів (нині — райцентр Сумської області) вперше згадується у «Літопису руському» за Іпатським списком під 1152 роком: «Тоді ж пішли з Юрієм (Юрій Долгорукий, суздальський князь — В. Т.), — а не відмовили йому, — Ярославич Ростислав з братами, і з рязанцями, і з муромцями, а також і половці — і Оперлюї, і Токсобичі...на Вятичі, і, отож узяли їх там, (пішовши) на (город їхній) Мценськ. А звідти пішли вони на (городи) Спаш та на Глухів і тут стали».

У цьому ж літописі далі Глухів згадується під 1169 та 1239 роками. Проте місцеві дослідники й археологи, посилаючись то на опосередковані історичні джерела, то на матеріали розкопок, узяли за точку відліку історії Глухова 992 рік. Як там не було, але 1992-го місто велелюдно й гучно відсвяткувало своє 1000-ліття.

1352 року чума («чорна смерть»), занесена із Західної Європи, охопила Чернігово-Сіверські землі. Страшне, трагічне лихо випало й на долю Глухова. Як свідчив тогочасний хроніст, «В Глухові ж тоді ні одна людина не залишилась — всі ізморшались».

Тільки в першій половині XVII століття піднялося місто. Насамперед завдяки роботам, проведеним під керівництвом і наглядом польського князя, Новгород-Сіверського намісника («старости») Олександра Пясочинського. Після його смерті наступного 1646 року вдові була дана грамота короля Польщі Владислава IV на володіння «містечком Новий Острог, або Глухів».

Місто заселялося, укріплювалося. Вже менш ніж через двадцять літ, а точніше, у січні 1664 року — його не зміг узяти ні приступом, ні облогою польський король Ян Казимір. Чи не парадокс: один поляк піднімав Глухів, а другий намагався зруйнувати його. Чи то вже такою була наша українська доля...

Глухівчанам допомагав в обороні славний український полковник Іван Богун. Так склалося його життя, що він опинився в таборі шляхти. Сподвижник ще Богдана Хмельницького таємно передавав співвітчизникам наміри польського військового командування, що зіграло позитивну роль. Коли ж про це дізналися ляхи, Богуна стратили поблизу Новгорода-Сіверського, десь на берегах Десни. Поінформованим щодо цієї події в історії свого народу був Тарас Шевченко. У поемі «Тайдамаки» він із болем і тугою за долю України вигукнув:

*Де той Богун, де та зима?
Ігул щозиму замерзає —
Богун не встане загатить
Шляхетським трупом.
Лях гуляє!*

Як на мене, історично достовірніше було б цьому творі Кобзаря слово «Ігул» замінити іншим — «Десна»; тобто притоку Південного Бугу на річку Сіверянського краю.

Із березня 1669-го Глухів уже поступово наближався до статусу гетьманської столиці. Алже тоді козацька рада, щоправда, у присутності московських бояр і військ легалізувала обрання гетьманом Лівобережної України Дем'яна Многогрішного. У місті під тиском московських зверхників були прийняті так звані «Глухівські статті». Гетьман домагався виведення московських воявод з України. Урешті-решт

скінчилося тим, що Многогрішного, як пише історик Іван Крип'якевич, «несподівано ув'язнили і відіслали до Москви. Після довгих допитів і тортур цар заслав його в далекий Сибір, і там він скінчив життя».

Нова знакова дата в історії міста — 1708 рік.

...Події Північної війни — війни Швеції з Московщиною — розгортаються на території України. Іван Мазепа з кількома тисячами війська переходить на бік шведського короля Карла XII. І ставить «справу Української Держави на широку платформу» (І. Крип'якевич).

Розгніваний цар Петро I призначає вибори нового гетьмана. І саме у Глухові. 6 листопада відбувається у місті елекція гетьмана Івана Скоропадського. Згодом гордо-

Головний корпус Глухівського державного педагогічного університету (будівля колишньої чоловічої гімназії)

«У ГЛУХОВІ,

Члени літературної федерації Глухівщини «Вперед» (1927 р.), 3-й ряд п'ятий зліва — поет Василь Басок (1906–1938)

ни бачать дійство несамовитого самодержця — анафему (церковне прокляття) Мазепі.

Дозволю собі деякий відступ. На що ж саме, перш за все, звертали увагу відомі поети минулого?

Олександр Пушкін — на знеславлення Мазепи Петром І: *Кто опишет
Негодование, гнев царя?
Гремит анафема в соборах;
Мазепы лик терзает кат.
На шумной раде,*

*в вольных спорах
Другого гетмана творят.*

Проте тоді у Глухові не було ані «шумной рады», ані «вольных споров». Тут Пушкін погрішив. Петро І вказав на Івана Скоропадського — і крапка!

Щоправда, дехто з української старшини пропонував обрати гетьманом чернігівського полковника Павла Полуботка, але російський цар відрізав: «Он слишком хитёр и может сравниться с Мазепой». Через 15 років Петро І згноїв Полуботка у Петропавлівській фортеці...

Подібно до Пушкіна писав і Кондратій Рилєєв:

*Смотри: блестит свечами храм,
С кадильниц вьётся фимиам...
Митрополит, грозящим взором,
Та возглашает с громким хором:
«Мазепа проклят в род и род:
он погубить хотел народ!».*

Зовсім інакше подивився на ту подію наш Володимир Сосюра у поемі «Мазепа», яку писав «у шухляду» за радянського часу:

*Я сердцем хочу показать,
Страшину трагедию Мазепы,
И в ней
в той час страшный неждоги*

*Трагедию моего народа:
Мазепа не осяг высот,
Куди ведут життя ідеї...
В години зради і негод
Його прогнало лихо зле
З землі омріяних свобод,
Як богом обраний народ
Пронав в легенді Моїсея.
Любив Вкраїну він душою
І зрадником не був для неї.*

...Відтоді Глухів стає гетьманською резиденцією. З 1708-го до 1722 року тут керує Іван Скоропадський. Проте після його смерті засновується Малоросійська колегія — орган для контролю діяльності генеральної старшини з метою обмеження автономії України. У 1727-му гетьманство відновлюється. Посаду до 1734 року займає Данило Апостол. І знову настають чорні часи міжгетьманства. У 1750 році імператриця Єлизавета Петрівна дає згоду на обрання ясновельможним гетьманом України Кирила Розумовського, з братом якого Олексієм вона таємно обвінчалася за 8 років до цього.

Час гетьманування К. Г. Розумовського у Глухові був приметним у багатьох відношеннях. Активно велось будівництво. У передмісті — Веригіні зводився гетьманський палац. Також розбудовувалися громадські споруди. До Глухова запрошували вітчизняних і закордонних архітекторів та містобудівників. При глухівському гетьманському дворі відкрився театр, в якому розпочався шлях у велике мистецтво багатьох акторів і співаків (зокрема Г. Головні та М. Полторацького). У палаці давали бенкети, відбувалися бали, концерти;

ставили пасторалі, трагедії, комедії, діяв балет. І повсюди звучала музика. Відкрилася співацька школа.

Хіба це не стало поштовхом до того, що народжені у Глухові 1745 року Максим Березовський, 1751 — Дмитро Бортнянський стали видатними українськими композиторами; 1737 — Антон Лосенко співав у Придворній капелі (С.-Петербург), а коли став із голосу — став видатним художником, родоначальником вітчизняного історичного живопису, ректором (1772—1773) Академії мистецтв! Хіба це не сприяло тому, що син самого гетьмана Андрій Розумовський (1752 року побачив світ у Глухові), будучи з 1792-го послом Росії у Відні, знайомився з Й. Гайдном, В. А. Моцартом, Л. Бетховеном?!

Останній у березні 1816 року обробив почуту від глухівчанина пісню «Іхав козак за Дунай», присвятив йому три свої квартири.

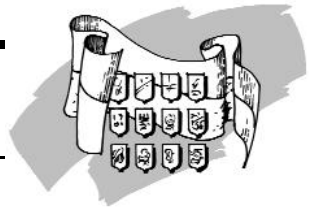
Нещодавно «Слово Просвіти» (ч. 2 за 2006 р.) вмістило статтю Олександри Тимошук «Тені з української глибини». Там же читачі тижденька побачили світліну скульптури Максима Березовського роботи Михайла Горлового (1992 р.). І це радує... Проте ще й досі вважають, що на відміну від Д. С. Бортнянського зображення М. С. Березовського не збереглося.

У дні святкування 250-річного ювілею Максима Березовського, коли у Глухові на Соборному майдані піднялися скульптурні фігури Березовського і Бортнянського, у глухівській газеті «Народна трибуна» (1995, 21 жовтня) було надруковано мій матеріал «Чи існує воно — зображення Березовського?». Згодом статтю передрукували газета «Культура і життя» (1996, 7 лютого), журнал «Сіверянський літопис» (1999, № 5). Я висунув гіпотезу, що зображення композитора-глухівчанина, на щастя, існує. І це скульптурний портрет невідомої роботи Федора Шубіна! Портрет, який відзначається великим внутрішнім, духовним змістом; відбиває трагічний стан особи і створений (на думку мистецтвознавців) «в пам'ять близької людини, що пішла з життя».

Саме такою близькою до Березовського, який покінчив життя самогубством, людиною (за перебігом життєвого шляху) був російський скульптор.

Миколаївська церква, 1693 р.

Якихось заперечень щодо цієї версії в пресі, працях науковців не з'являлося...

Неможливо у газетній публікації, бодай стисло, перелічити значні події в леті літ старовинного Глухова. Отож запрошую читачів хоча б подумки пройтися деякими вулицями і площами міста...

На майдані, де колись обирали гетьманів України, височить Миколаївська церква (1693) — найдавніший свідок історії Глухова. Її не забув згадати у своїй російській повісті «Капитанша» Т. Г. Шевченко, який не раз тут бував: «Напившись чаю, мы поговорили ещё немного, оделись и поехали в город, в исторический николаевский собор «Деяния» слушать».

А далі продовжував: «Благовест к обедне прервал мои невесёлые вопросы, и я, перекрестясь, пошел

Місто майже спустошили страшні пожежі 1748 року (згоріло 275 будинків, торгові ряди, декілька шкіл і шпиталів, гетьманський двір) і 1784 року (згоріло 5 мурованих храмів, Дівочий монастир, великий генерал-губернаторський будинок, у якому розмішувалися Малоросійська колегія, Генеральний суд з архівами, більше трьохсот обивательських будинків).

Поблизу Миколаївської церкви стояв Троїцький собор. Спочатку це була дерев'яна церква. У 1720 році була укладена угода на будівництво мурованого храму. Коли влітку 1744 року через Глухів проїздила імператриця Єлизавета Петрівна, вона виділила на його зведення 2000 рублів.

Та вже через 4 роки від пожежі постраждав і недобудований Троїцький собор. Відновили роботи

Навіть за часу першої «відлиги» в тому ж 1962 році за вказівкою номенклатурних чиновників — войовничих атеїстів радянського часу що цінну історико-архітектурну пам'ятку Глухова було висаджено в повітря. На соборному майдані навколо Миколаївської церкви і Троїцького собору навіть після спустошливої Вітчизняної війни лежала величезна кількість надмогильних плит. Знищили і їх. А це були плити на могилах відомих історичних, культурних, церковних діячів...

Уже в час отримання Україною державної незалежності, суверенітету місцеві історики, краєзнавці, віддаючи шану значним особам минулого, встановили біля Миколаївської церкви надгробок із хрестом М. Д. Ханенку, мемуаристу XVIII століття, автору відомих

ми ззовні. Та й розписами собору всередині, іконостасом.

Якось у Глухів, до однакашника по Київському університету, згодом відомого історика Віктора Романовського приїхав Микола Зеров. То було напередодні Великодня. Приятелі пішли до Троїх-Анастасіївської церкви.

Побачене, відчуте вихлюпнуло із самого серця поета:

*Вгорі над банями
собора
Пливе в повітрі
вогким дзвін,
І ніч весни глядить,
прозора,
На шукатурку
білих стін.
А там, де світиться
ограда,
Там в жовтім
сяєві свічок
Ждуть великодного
обряда
Ряди розставлених
пасок.*

*І ти, кохана Ліселіє,
Облита світлом ліхтарка,
Од світлої Анастасії
Ідеш прозора і струнка.
Ще ніч, ще обрій не біліє,
Ти йдеш, як ранішня зоря...
І вітер стих... війнуть не сміє
На жовтий вогник ліхтаря...
Ідеш, і в очах дивування,
Побожений і святий мотив.
Ти вся — якесь передчування
Весняних і щасливих днів.*

Цей твір, по суті, про глухівську незнайомку. Про вродливу глухівчанку, яка полонила його душу. Її Зеров назвав досить екзотично — Ліселія. Під поезією проставив дату — 5 квітня 1914 року.

Інколи кажуть: рукописи не горять. Часом це так!

У 2001 році у Глухові розбирали дерев'яну веранду в будинку Романовських. І між дошками знайшли 140 (!) документів. Серед прихованого було чимало листів М. К. Зерова.

Мусили приховати... Хто і коли — невідомо. Бо на Віктора Романовського чатував арешт у 1935-му, звинувачення у контрреволюційній діяльності, засудження до 5 років виправно-трудових таборів. Йому вдалося вижити, 1958-го був реабілітований. Миколу Зерова розстріляли на Соловках у 1937-му.

Знайдені листи читати важко, бо зберігалися вони в жахливих умовах: волога і перепади температури призвели до пошкодження текстів на частині листівок.

Так свідчить глухівський краєзнавець, викладач місцевого університету В. В. Заїка. І читає їх, досліджує. Уже дещо опублікував.

Чим живе сьогоднішній Глухів? Діє, вирує життям педагогічний університет. Солідний навчальний заклад, який веде початок від заснованого в 1874 році першого в Україні учительського інституту. Вступив у друге сторіччя свого існування коледж ім. С. Ковпака. Виводить у світ музики обдарованих дітей школа мистецтв. У реставрованому колишньому будинку Дворянського зібрання розмістив свої багаті, гарно оформлені експозиції краєзнавчий музей, який уже відсвяткував своє століття. 8 лютого 1994 р. Постановою Кабінету Міністрів пам'ятники історії, культури і архітектури у Глухові були оголошені

Державним історико-культурним заповідником. Багато цінного, корисного робить його колектив на чолі з директором С. А. Слесаревим. Із 2002 року проводяться нау-

Троїх-Анастасіївська церква.
Фотографія кінця XIX ст.

ково-практичні конференції під загальною назвою «Зображення історико-культурних надбань Сіверщини». У травні цього року пройде вже п'ята конференція — у колишньому будинку Кочубєїв, реставрація якого закінчується. Прикметно те, що ці наукові зібрання залучали до участі відомих діячів історії та культури з усієї України. І, певна річ, уродженців цього міста. Зокрема професора Київського університету ім. Т. Шевченка, поліглоту К. М. Тищенко; академіка НАН України, директора інституту держави і права ім. В. М. Корецького Ю. М. Шемшученка. Останній випустив у світ солідні видання, які стосуються рідної йому Глухівщини, — визначна пам'ятка українського права, укладена в Глухові 1743 року «Права, за якими судиться малоросійський народ» (К., 1997), «Глухів і Глухівщина в історії українського національного відродження (Творча спадщина родини Марковичів)» (К., 1999). За його загальною редакцією 2003 року в Києві була перевидана «Історія Малоросії» Миколи Маркевича, уродженця с. Дунаєць колишнього Глухівського повіту Чернігівської губернії. Юрій Сергійович підготував і видав працю «Наш друг Туманський» (К., 2000) — до 200-річчя від дня народження поета, широкого приятеля О. С. Пушкіна, В. К. Кюхельбекера, К. Ф. Рилєєва, О. О. Бєстужева, вихідця із с. Черториги (тепер — с. Шевченкове) на Глухівщині. Праці про місто опублікували й інші відомі діячі на ниві державного розвою, мистецтвознавства — народний депутат України Андрій Деркач, член-кореспондент Української академії архітектури Віктор Вечерський.

Постійно і плідно шириться процес, до якого свого часу закликав М. С. Грушевський: «Щоб пізнати розвій українського життя, побуту, матеріальної і інтелектуальної культури, соціального укладу, моралі і права, в їх зв'язку і суцільності, неодмінно треба йти за сим сюди, до сих північних сховків, комор українського життя...»

Тут поховані секрети Старої України — і зародки Нової! Життя на прикладі літописного Глухова стверджує правоту цього вислову.

● **Віктор ТЕРЛЕЦЬКИЙ**, голова міської організації ВУТ «Просвіта» імені Т. Шевченка, член НСПУ, м. Шостка

У ГОРОДІ...»

в николаевскую церковь, один-единственный памятник времён минувших». «Я... оделся. Сели в бричку и поехали в город, прямо в николаевскую церковь. Церковь была освещена: священник в облачении, посредине церкви нагой, а дьячок, разглаживая усы, чуть-чуть не возгласил «Исаия, ликуй!».

«Один-единственный памятник». Поет був неприємно вражений, коли побачив сумні картини руйнації української старовини. «Но где же эта площадь? Где этот дворец? Где коллегия? — запитував він. — Где всё это? И следу его не осталось! Странно! А всё это так недавно, так свежо! Сто лет каких-нибудь мелькнуло, а Глухов из резиденции малороссийского гетмана сделался самым пошлым уездным городком».

Можливо, знав Шевченко і більш ранній відгук про місто священика-розкольник, російського прочанина-мандрівника Іоанна (в миру — Леонтій) Лук'янова, який відвідав Глухів, подорожуючи у 1701—1702 роках із Москви до Єрусалима: «Строение в нём преузорочное, светлицы хорошие, палаты в нём полковника стародубского Миклашевского — зело хороши. Ратуша зело хороша и рядов много, соборная церковь хороша очень; зело лихоманы хохлы затейливы к хоромному строению».

Чому ж Глухів перетворився на «пошлый уездный городок»? Чому від «строения преузорочного» (за Лук'яновим) і «следу не осталось» (за Шевченком)?

Пам'ятник композитору
Д. Березовському

Жіноча гімназія

лише у 1765-му.

Ішов час. І врешті-решт року 1806 будівництво храму було завершено. Шевченко вже міг його бачити.

Собор прикрашав центр міста, хоча і вийшов пошкодженим із пекла німецько-фашистської окупації 1941—1943 років. Про його долю турбувався Максим Рильський: «Я вчора вернувся з Польщі. Бачив, як там любовно зберігають і реставрують пам'ятки старовини. А «розборка» — справа, звісно, найлегша. Але навряд чи найкраща. В усякому разі, вважаю, що питання про обов'язкове встановлення меморіальної таблиці на місці Троїцького собору може бути поставлене і розв'язане вже сьогодні. 3.VI.1962 р.». Не прислухалися...

Федот Шубін.
Портрет невідомого,
середина 1770-х років

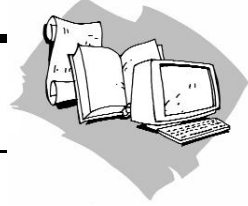
праць «Діаріуш або журнал», «Щоденник генерального хорунжого... 1727—1753 рр.». Помер він справді у Глухові. Проте поховали на Стародубщині. Помілилися, на жаль, глухівські патріоти. Не вчиталися в запис від 27 січня 1760 року Я. А. Марковича (1696—1770) у його «Щоденнику»: «Умер Ханенко в Глухове. Древний мой друг и кондишинул (тобто однокурсник — В. Т.), тело повезли в Городище для погребения».

Слава Богу, збереглася в місті чудова Троїх-Анастасіївська церква. Колись дерев'яна, потім мурована, освячена 1717 року, вона вважалася дворомою церквою гетьмана Івана Скоропадського. Влітку 1721-го пошкоджена вогнем, а особливо — пожежею 1784 року. Розібрана і знову повернена до життя зусиллями і коштами родини Терещенків, відомих підприємців і меценатів, благодійників із Глухівщини.

Закладена навесні 1884-го, вона була вже освячена восени 1893 року. Троїх-Анастасіївська церква нагадує Володимирський собор у Києві.

Настінні розписи у глухівському храмі робили брати Сведомські, український живописець М. К. Пимоненко, а також В. Верещагін, Ф. Журавльов. Хоча Микола Терещенко намагався залучити й М. В. Нестерова й інших художників, які розписували Володимирський собор.

Глухівська культова архітектура, її внутрішнє оздоблення поступається київській. Однак і сьогодні чарує зір архітектурними формами, з великим смаком декоровани-

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Закінчення. Початок на с. 11

написано через **и**: *помолодити* (А чи диво ся братіє стару помолодити?); дев'ятнадцять разів ужито в прикметниках закінчення **-аго** (*старого, великаго*), а двадцятий раз проскакує **-ого**: *поганого Кошця*; у двох третіх випадків (65 разів) у кінці дієслів 3-ї особи однини й множини стоїть твердий **ть** (*кличеть, велить*), але в решті випадків (31 раз) виступає **-ть**: *комони ржуть за Сулою; звенить слава в Києві; труби трубять в Новгороді; стоять стязи в Путивлі*.

Зовсім не старослов'янські й такі вислови, слова й форми слів, як: *лисици брешуть на щиты, другаго дни велми рано, дѣти блсви, уже бо братіє невеселая година встала, уже княже туга умь полонила, заступивъ королеви путь, подѣ тыи мечи харалужныи, загородите полю ворота, оксамиты, кожѣхы, стягъ, звонячи в прадѣдню славу* тощо.

Факт десятий. Єврейський теолог Соломон Іцхакі (XI ст.) у коментарі до П'ятикнижжя, пояснюючи деякі слова з мови євреїв, що жили тоді в Київській Русі, називає слово *сніг* — саме із звуками *і* та *г*: *сніг*. І це в XI столітті. Інший єврейський теолог Ісаак бен-Моїсей (писав у середині XIII ст.) у коментарі до Талмуду дає таке пояснення: "...дерева (або колоди), зв'язані у великій кількості, що в Біблії називається *рафсодот*..., по-німецькому *влос* (*Floss*), а руською мовою *пліт*". Виходить, що чергування **о** з **і** (*гора — гір*) в українській мові відбулося ще десь до середини XIII ст., а не аж у XV ст., як це засвідчують найдавніші українські пам'ятки.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні

пісні не перекладаються, вони можуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Але ось ця шедрівка, яку й тепер співають з 13 на 14 січня в Доброгостові Львівської області, не редагувалася:

*Чи спиш, чи чуєш,
Господаречку,
У своїм домочку
На Новий рік, на Новий рік?
Підем орати, підем сіяти
Яру пшеницю
На Новий рік, на Новий рік.*

На перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на вересень. А шедрівка залишилася без змін.

Такою ж давньою, дохристиянською є й ця купальська пісня, записана на Івано-Франківщині й відома в інших краях України:

*Гей, око Лада, Леле Ладове,
Гей, око Ладове, ніч пропадає,
Бо око Лада з води виходить,
Ладове свято нам приносить.
Гей, Ладо! А ти, Перуне,
Дай дочекати Ладі Купала.*

Усе тут — і особливий ритм, й імена поганських божеств — старовинне, тільки не мова.

Можливо, ще давніші погляди наших предків відбиває ця веснянка, записана на Волині:

*Ой ти, соловеїку,
ти ранній пташку,
Ой чого так рано
із вир'їчка вийшов?
— Не сам же я вийшов,*

*Дажбог мене вислав,
З правої ручейки
й ключики видав,
З правої ручейки —
літо відмикати,
З лівої ручейки —
зиму замикати.*

У цій пісні, як і в попередніх, відбулося світобачення наших далеких пращурів у всій своїй первозданності: й уявлення про сонце як Ладове око, що поринає у воду й виринає з неї; і переконання, що на зиму пташки ховаються під річку, де був вирій, тобто рай, туди не треба було відлітати, туди просто заходили і звідти виходили; і поділ року на зиму, літо й осінь (без весни). Давність цієї пісні, як і багатьох інших, не тільки наведених тут, безперечна. А мова їхня — природна, жива, українська, ніби вони недавно складені.

Факт дванадцятий. Наші предки живуть споконвіку на цій землі, що тепер зветься Україною, тобто вкрайною нам долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. "Те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загально-визнаним", — стверджує російський мовознавець В. Кипарський. "Найвірогіднішою, на наш погляд, є гіпотеза про середньодніпровську-західнобузьку прабатьківщину слов'ян", — уточнює інший російський мовознавець Ф. Філін. Це дає підстави припускати, що українська мова, як автохтонна, найбільшою мірою в найбільш чистому вигляді успадкувала й зберегла

риси тієї мови, яка лягла в основу всіх слов'янських мов. Бо ж саме з цієї території йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалася слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набувала відмінних рис і започатковувала нові слов'янські мови.

Підсумок. Наша українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI—VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчують сербська й хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори Центрально-Східної Європи. Нею розмовляло населення Київської Русі.

Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скіфських племен у VII ст. до н. е. — II ст. н. е., і вторгнення готів на південь України в III—IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV—V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрів) у VI—VIII ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VIII—X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Це лише збагатило її, але не зруйнувало. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності, струнності.

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. І ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захистили наші предки. Житиме наша рідна мова — житиме й наш народ.

● **Іван ЮЩУК**, професор, завідувач кафедри Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки України

СЛАВА УКРАЇНИ НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ

Надзвичайна подібність словникового складу давніх мов на великому географічному обширі хвилювала творчу думку не лише мовознавців, а й зокрема британського судді Вільяма Джоунза, якому систематичне дослідження санскриту, греки і латини дало підставу заявити в лютому 1786 р. у Калькутті, що вражаючи подібність цих давніх мов не може бути випадковою, а виникли вони, очевидно, з якогось спільного джерела. Докопатися до нього допоміг зіставний аналіз словникового складу, зокрема наявність таких лексем, як *сніг, берег, бджола, вовк, колесо, кінь* і відсутність лексеми *море*, що уможливило локалізувати витоки європейських мов і санскриту. Визначні англійські лінгвісти Роберт Макрам, Вільям Крені Роберт Макніл у своєму фундаментальному дослідженні історії англійської мови ("The Story of English", 1986) вмістили і карту Матері Пра-Європи ("The Home of the Indo-Europeans"), що яскраво ілюструє ці витоки писемності з Середньої Наддніпрянщини, тобто нашої прабатьківщини. Ця карта, як і ґрунтовне дослідження нашої культури, нашої славної давності, яку не змогли відібрати в нас навіть нечужі в історії людства етнолінгвогенети, все ж допомогли Сергієві Пличинді докопатися до глибокого коріння нашої нації (Нація і держава, 2006, № 7).

Це підтверджує й аргументоване дослідження поляка Михайла Красуського "Древность малорусского языка" (Одеса, 1880). Автор наслідився заявити: "Українська мова давніша не тільки від грецької, латинської, давньоєгипетської, а й самого санскриту, котрий походить від праукраїнської мови VII—IV тисячоліть до н. е." Переконливий аналіз санскритсько-українського словника Володимира Шаяна дав підстави стверджувати: "Санскрит — давньоукраїнська мова на 100 відсотків" (Сабат Т. Свято української писемності та мови ... // Франкова криниця. — 2003. — № 48—49).

Яскравий колорит української писемності засвідчує і Кам'яна могила, зокрема розшифровані А. Кифішиним клинописи: "Рука степів", "Радісно плуг ріже". Про те, що арійська культура прийшла в Західну Європу з Праукраїни, на весь голос заявляв і француз Мішель Буль.

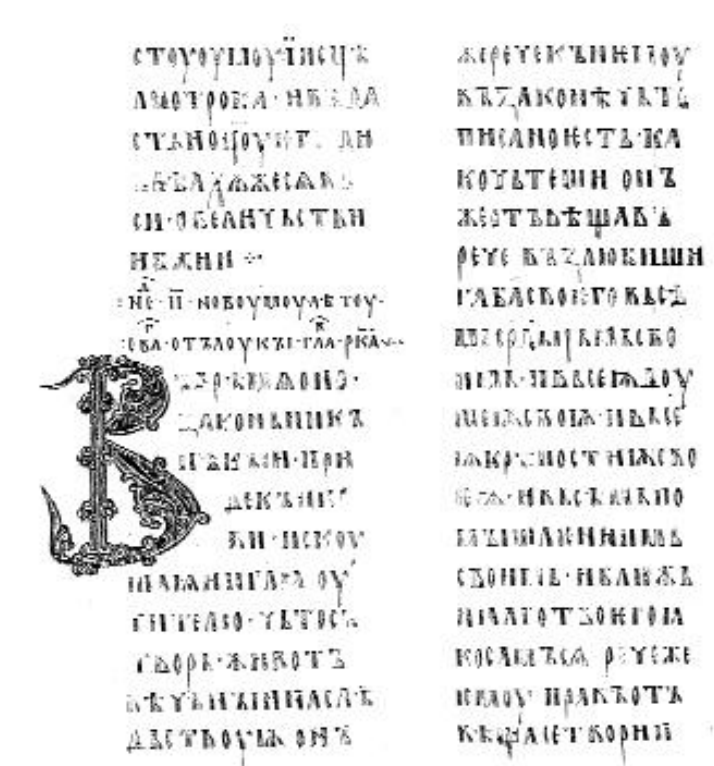
Франкові слова про "нові, світлі шляхи", які відкрив світові Шевченко, уможливили визначити наші першооснови (Див.: Тарас Шевченко: прочитання між урочистостями) і Президентові Віктору Ющенку ("За вільну Україну плюс". — 2006. — № 10.). А це вселяє в нас віру в те, що маємо справжнього гаранта нашої Конституції, і надію, що наша влада й новообраний парламент нарешті захистять Богом подароване нам і відшліфоване тисячолітніми лихами й майже півтисячними заборонами наше благословенне калинове Слово й допоможуть нашій правічній мові позбутися метастаз нецензурщини й суржику, прищеплених їй ненависним тоталітарним режимом, а також ліквідувати всі наслідки колоніальної двомовності, зокрема й психолінгвістичний конфлікт.

● **Ольга МЕДВІДЬ**, доцент Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка

ЗВІДКИ РОДОМ ЛІТЕРА «І»

Хай це можливо і не найсуттєвіше але ти дитино поклікана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви "ї"
Іван Малкович. Напучування

Довготривале й систематичне переслідування та заборона використання української мови поширювалася навіть на окремі літери української абетки. До однієї з таких літер належала літера "ї". Зокрема у зв'язку з відсутністю її в російському алфавіті офіційно заперечувалася думка про використання цієї літери київсько-руськими писцями. Тим самим відсікалися справжні витоки української писемності та насаджувалася облудна теза про далеко пізніше формування української мови — XIV ст. А одночасно відбувалося нахабне зазіхання імперської Москви на всю спадщину княжої доби України-Руси. З особливою лютістю це виявлялося в радянські часи. Свого часу український історик Я. І. Дзира лише за невеличку публікацію, у якій стверджував думку про використання літери "ї" в козацьких літописах і подибування її в "Ізборнику—73", мав величезні неприємності. З того приводу тодішній керівник Інституту Іван Білодід навіть влаштував спеціальне засідання вченої ради, аби засудити зухвалі вчинки молодого науковця. Справді, в наукових дослідженнях старослов'янської писемності не існує остаточного

підтвердження джерела походження та використання цієї літери в текстах пам'яток. Здебільшого її пов'язують із "їжицею" глаголиці. Вважається, що в глаголицькій азбуці існувало два знаки для звука "ї". Один із них мав форму кола (подібно до літери "о"), на якому зверху

вклинювався маленький трикутник. Другий знак мав форму трикутника, на вершині якого тулилися два з'єднані лінією малесенькі вічка. Перший знак нібито використовувався на початку слова і після голосного, а другий — після приголосного. В пізніших пам'ятках глаголиці з'яв-

ляється третій знак для літери "ї", який прийнято називати "їже на ніжці". Він відрізнявся від другої "їжиці" тим, що замість трикутника під вічками стояла ніжка. Тобто — подібний до літери "ї". Походить цей знак, за І. В. Ягичем, як і більшість літер глаголиці, нібито з грецького мінускульного (маленького, дрібного) письма. У кого запозичили греки чи самі придумали — невідомо. Якщо зважати на те, що один із творців слов'янського письма в кримському Херсонесі (Коростені) знайомився з невідомими руськими письменами, то можна припустити, що там була і літера "ї". Що ж до використання чи не використання її київсько-руськими писцями, то тут двох думок бути не може. Нині я працюю над реконструкцією та записом тексту Остромирової Євангелії сучасною українською абеткою. Так-от, на звороті 102 листа цієї пам'ятки автор використовує літеру "ї" для позначення місцевого відмінка первісного займенника "ій" — іім: "Запретив же Ісус духу нечистому в іім і ісцїлив отрока". Цього року виповнюється 950 років від початку написання пам'ятки давньої української писемності й мови "Остромирова Євангелія" (1056—1057). А отже, стільки й легендарній українській літері "ї", що з нею асоціюється назва нашої держави: УКРАЇНА.

● **Микола ТКАЧ**

Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі й пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова — це мова предків і рідної землі.

У кожного народу своя мова. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні культури, звичаї? Їх немає, бо немає їхніх мов. Хоча генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла мову. Ті, хто відступився від української мови, — перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, це Гоголь, Чехов, Мечников. Прикладів, на жаль, багато.

Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова — продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща й утримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як констатує М. Грушевський у своїй “Історії України-Руси” (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тепер, на жаль, тих мільйонів менше.

Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність нашої мови свідчить чимало опосередкованих і прямих фактів.

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, “архаїчність”, тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Фонетична система української мови, якість її звуків напрочуд близькі до латинської (і, зауважимо, до іспанської та італійської — її найближчих спадкоємниць). В обох мовах майже однакова система голосних звуків. І в латинській, і в українській розрізняються звуки *g i g (g i h)*: у латинській *genus* “рід” (споріднене з нашим *жінка*) і *hostis* “чужинець, ворог” (споріднене з нашим *гість*). В обох мовах відбувається чергування звуків *u i v*: лат. *paua* “моряк” і *navis* “корабель”, як наше *наука* і *навчання*. Так само в обох мовах є випадний звук *e*: у латинській *aper* — *apri* (“вепр — вепра”), як в українській *вітер* — *вітру* (випадає звук *e*).

В архаїчній, тобто найдавнішій латині було вісім відмінків, у тому числі кличний і два місцеві. В українській мові є всі ці відмінки, за

винятком одного місцевого, і в основному їхнє значення збереглося. Навіть закінчення в деяких відмінках ті самі. Наприклад, в одній і другій мовах однаково закінчення виступає в називному відмінку однини багатьох іменників жіночого роду: як *arena* (арена), *summa* (сума); у кличному відмінку іменників чоловічого роду: *Brute* (Бруте) — відомий латинський вислів “*Et tu Brute contra me*” (І ти, Бруте, проти мене) майже зрозумілий і без перекладу; такі самі закінчення в називному множини мають іменники чоловічого роду: *muri* (мури), *numeri* (номери); іменники середнього роду: *maria* (моря), *potina* (імена).

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Латинська й українська мови розрізняють три рбди: чоловічий, жіночий і середній. І знаменно, що найдавніші українські іменники в більшості випадків мають навіть той самий рід, що й латинські. Так, однаково до чоловічого роду належать латинський іменник *hortus* “сад” і наш *город*, *pulvis* і *nul*, *ventus* і *вітер*, *mensis* і *місяць*, *sucus* і *сік*, *somnus* і *сон*, *dolor* і *біль*, *nasus* і *ніс*; до жіночого роду іменники *nax* і *ніч*, *mors* і *смерть*, *res* і *рід*, *voluntas* і *воля*, *securis* і *сокира*, *lana* і *вовна*, *barba* і *борода*, *casa* і *хата*; до середнього роду іменники *cor* і *серце*, *poten* і *ім'я*, *aratrum* і *орало*, *semen* “насіння” і *сѣм'я*, *lac* і *молоко*, *vinum* і *вино* тощо. У латинській мові іменник *domus* жіночого роду, в українській *дім* — чоловічого, але, виявляється, і в українській мові він часом буває жіночого роду: *Куди ж я піду, коли в мене немає своєї дому?* — читаємо в І. Нечуя-Левицького.

Ще більшу тотожність спостерігаємо в особових закінченнях дієслів, особливо при зіставленні українських форм із формами архаїчної, тобто найдавнішої латині: *sede-ti* — сидить, *sedemos* — сидимо, *sede-tes* — сидите. Того самого походження суфікс для утворення вищого ступеня порівняння прикметників в українській мові *-іш-* і в архаїчній латині *-іос-*: *novus* — новий, *novius* — новіший, *novus* — новіший, *novus* — новіший, *laevus* — лівий, *laevius* — лівіший, *laevus* — лівіший.

Усі ці та багато інших збігів із латинською мовою можуть свідчити лише про одне: українська мова в окремих своїх рисах почала формуватися ще дві з половиною — три тисячі років тому, можливо, водночас із латинською, якщо не раніше. Адже українська мова зберегла багато того, що вже класична латина втратила.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський

448 р., перебуваючи в таборі гуннського вождя Аттіли, на території сучасної України записав слова *мед і страва* — це вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI—VII ст. н. е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони вже понесли з собою багато елементів, властивих і сучасній українській мові.

Зокрема в сербській і хорватській мовах перед звуком *е* приголосні вимовляються так само твердо, як і в українській: *земља* “земля”, *весело*. Не пом'якшуються приголосні й перед звуком *и*: *липа* “липа”, *тихи* “тихий”, *вабити* “вабити”. У деяких діалектах хорватської мови так само, як і в україн-

ській, на місці колишнього звука, що позначався буквою *h*, звучить *i*: *dilo* “діло”, *lito* “літо”, *did* “дід”. Так само відбувається чергування *г, к, х* із *з, ц, с* у сербській і хорватській мовах: *нога* — *нози*, *рука* — *руци*, *муха* — *муси*. Однаково звучить кличний відмінок в українській і сербській та хорватській мовах: *Іван* — *Іване*, *орач* — *орачу*, *сестра* — *сестро*, *сестрица* — *сестрице*, *лекар* — *лекару*, *друг* — *друге*, *јунак* “герой” — *јуначе*.

Дієслова в першій особі множини дійсного способу мають кінцівку *-мо* (як і в українській, в архаїчній латині та ще в італійській та іспанській мовах): *чујемо*, *оремо*, *ходимо*, *стојимо*. Майже однаково в обох мовах змінюються дієслова в наказовому способі, наприклад, у сербській і хорватській мовах: *пиши*, *пишімо*, *пишіте*; *чекај*, *чекајмо*, *чекајте*.

Чимало слів, які, здавалося б, є специфічно українськими, зустрічаємо також у сербській та хорватській мовах у майже однаково звучанні і з тим самим значенням: *вир*, *гај*, *кѣљужа*, *квочка*, *китица*, *кожух*, *кољиво* “коливо”, *крок*, *кут*, *кѣљати*, *крхки* “крихкий”, *кутьи* (зуб), *мршав* “миршавий”, *нѣпопако* “навпаки”, *снага*, *треба*, *и погѣтowo* “і поготів”. Такі самі, як і українські, назви місяців у хорватській мові мають, проте, інше значення: *травань* — це “квітень”, *липань* — “червень”, *српань* — “липень”, *листопад* — “жовтень”, але *сечань* — “січень”.

Усе це незаперечно свідчить, що вже півтори тисячі років тому (коли серби й хорвати переселялися з України на Балкани) мова наших предків мала багато тих специфічних рис, які становлять визначальні особливості сучасної української мови. Це вже була українська мова, хоча так вона, зрозуміла річ, тоді ще не називалася.

Факт четвертий. У VIII—X ст. русичі підпорядкували собі частину литовських племен на північ від Прип'яті, з яких пізніше постала білоруська народність. Білоруська мова, яка сформувалася внаслідок цього, мало чим відрізняється від сучасної української, лише фонетика, манера вимовлення звуків у ній залишилася литовська: дзекання, цекання, акання, м'яка вимова. Останнім 983 року Володимир Великий завоював литовське плем'я ятвягів. Мова їхніх нащадків повністю українська — це сучасна Берестейщина.

Підкорення уже після 988 року, тобто після прийняття християнства, а з ним як елітної й старобол-

гарської мови, угро-фінським племенам на північному сході було занесено вже українсько-старослов'янську суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову.

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис “*коваль Людота*” на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і значною мірою напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: “*А се чара кня[зя] Володимирова Давидовича, кто из неї п'е тому на здорowie а хвала Бога своего осподара великого кня[зя]*”.

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076

років. Перший — це копія з болгарського оригіналу. І все-таки український переписувач примудрився набити чимало помилок. У кількох словах замість закономірної в старослов'янській мові букви *h* він ужив букву *и*: *нимая*, *сѣмья*, *исцили*, *видама*, *пламенение* (тобто *пломеніє*); сплутував *и* з *ы*: *выны* (замість *вины*), *трызны* (замість *тризны*), *просты* (замість *прости*), *помыслы* (замість *помысли* — наказовий спосіб); написав *чоловѣка* (замість *чоловѣка*), *Илля* (замість *Илия*), *ходѣ* (замість *годѣ* — так він передав український звук *h*), *он є давѣ*, *установѣ* (замість старослов'янського *далѣ*, *установѣ*), *пѣмо* замість *пиемѣ*, *помагає* (замість *помогаетѣ*) тощо.

У складеному за болгарськими зразками українським автором Ізборнику Святослава 1076 р. є такі сучасні українські слова: *ворогѣ* (вжито один раз, а 21 раз написано *врагѣ*), *морокѣ*, *полонѣ*, *вѣтрила*, *лѣка* (“ділянка, поросла травою”), *краса*, *свита*, *гѣрньць* (горнець), *вѣчинити*, *сваритися*, *дивися*, *лиши-ся* тощо.

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI—XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи, як правило, дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих із різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою: вживається тільки займенник *азъ*, у прикметниках скрізь виступає закінчення *аго* (*зѣлаго*, *зрѣшиаго*), вживаються форми *помози* (наказовий спосіб), *храбрый* тощо. Але майже всі чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення *-ови*, *-єви*: *Петрови*, *Дѣмитрѣви*, *Павѣлови* (XI ст.), *Василєви*, *Борисови*, *Иванови*, *попови* *Ивану* (XII ст.) і т. ін. У звертаннях послідовно вживається кличний відмінок: *святый Фоко*, *свѣта Софіє* і *святый Онуфріє*, *Андрониче*, *небоже*. Вживаються чоловічі імена на *-о*: *Михалько*, *Марко* (XI ст.), *Дмитро* (XII ст.), *Гаврило*. Двічі наводиться ім'я *Володимир*, в XI і XII ст., і обидва рази з повноголоссям *-оло-*.

Звертає на себе увагу форма орудного відмінка *имѣмъ* (XII ст.) замість старослов'янської форми *именѣмъ*. У тому ж XII ст. один з авторів утворив присвійний прикметник від імені *Янѣка* цілком за правилами сучасної української мови: *Янѣчинъ*. У написах із XIII ст. подибуємо сучасну форму дієслова

в минулому часі чоловічого роду з суфіксом *-в*, а не *-л*: *азъ моливѣ*. Поряд із *помилуй мя* в XIII ст. трапилося також *помилуй мене*. У XI—XII ст. зустрічаємо цілком сучасні українські слова в сучасному звучанні: *хрест*, *не хочаючи*, *геть*, *поросъ*.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні грамоти XI—XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700. Це переважно приватне ділове листування, писане, звичайно, тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Але вже від початку XII ст. тут спостерігається написання *и* замість *h*: *тоби*, *сѣби*, *нимечкий*, *клиѣ*, *дижѣ*, *помитка*, *диѣ*, *михѣ*, *сино*, *на рищци* “на річці”, *не сми-сѣмъ*, *еси велилѣ*, *роздиллѣ*, *диялось*, *прихавѣ*, *ихалы*, *поихалы*, *не надий-ся*, *сидити*, *ото всѣхъ селянѣ*, *отъ всѣхъ сиротѣ* тощо. В них відбито також перехід *е* в *о* після шиплячих: *чого*, *чоловѣкѣ*, *жона моя*, *чолѣмѣ*; м'який звук *и*: *отѣ* “отець”, *куницю*, *сороцицю*, *пшеници*; префікс *роз-*: *роздиллѣ*, *розумно*.

Звертання вживаються переважно в кличному відмінку: *куме*, *осподине*, *Онсифоре*, *дѣво*; іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення *-ови*, *-єви*: *Стоянови*, *синови*, *Василєви*, *мужєєви*; у родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду трапляється закінчення *-у* там, де мало б бути *-а*: *гороху*, *пудѣ меду*, *горсти лєну*, *восяку*, *шолку*, *дару*, *лову*. Прикметники в родовому відмінку однини чоловічого роду мають майже повсюдно закінчення *-ого*: *доброго*, *великого*, *жолтого*; рідко закінчення *-аго*: *луцьшаго*. Трапляються такі українські форми займенників: *тоби*, *от нього*, *к ньому*, *с тѣми*, *на тѣхъ*, *хто*, *с кимѣ*.

Явно український характер мають багато дієслівних форм: *грамоту с тобою спишемъ*, *молотимо да сѣсплемъ*, *язѣ къ тоби беротѣ написавѣ*, *пришьлѣ*, *вѣзмиѣ*.

Імена новгородців звучать переважно як сучасні українські (тут завчена книжна старослов'янська мова дає себе знати якнайменше): *Олекса*, *Олексии*, *Олександр*, *Онисимъ*, *Олисей*, *Остафий*, *Олена*, *Микыта*, *Михайло*, *Мѣрко*, *Василѣ*, *Василько*, *Юрко*, *Иванко*, *Панѣ/ко*, *Радѣ/ско*, *Степанецѣ*, *Федорецѣ*, *Костянтинѣ*, *Хрѣстина*. То тут, то там у берестяних грамотах прохоплюються слова, характерні саме для української мови: *господня*, *господарѣ*, *батко*, *паробокѣ*, *наимѣ*, *госпѣда* “домівка”, *година*, *кожухѣ*, *свита*, *глекѣ*, *соромѣ*, *досыѣ*, *куды*, *абы*, *та* (сполучник) тощо.

Факт дев'ятий — це мова “Слова о полку Ігоревім”, опублікованого 1800 року. Поема, як вважають учені, складена в 1185—1187 р., а відомий список її зроблено, можливо, в XV—XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови. “Слово о полку Ігоревім” теж, очевидно, виправлене. На таку думку нашою хвалять ті поодинокі пропуски українізмів, які трапляються тут. Наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені *Владимирѣ*, але один раз — *Володимирѣ*; так само скрізь — *храбрый*, і раптом: *хороброє гнѣздо*; п'ять разів слова *дѣвѣ*, *дѣво* написані через *h*, а шостий — через *и*: *красною дивѣицею*; через *h* написані слова *полѣхти*, *одолѣти*, *разумѣти*, але

Закінчення на с. 12

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони, і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Розі Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час військових дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоної армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Розі Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутожво жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятин землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав під слідством) його односельці, як виявилось, члени КПЗУ Йосип Грицюк, Леонтій Мазниця та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружного партії. Якось у його оселі проводили парт-

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи поживши у соціалістичній дійсності, часом виявлялися “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних стосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

збори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, троє корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, жодних умов для життя і праці. Більше того, мали місце факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядильок Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодній, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїхав до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила в дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за гоівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити матра-

ци, ніде було взяти. Попросив директора залізну пічку — немає, копей, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення, — не дає”.

Не можна сказати, що приїжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплати не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали в польських злотих, можна було обміняти у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилося

після роботи розгрібати сніг і діставати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться з жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, здавалася розкішшю...

ської гідності і люмпенської свідомості та передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кілька надцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що дали так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещасттю, з якими разом поїхали до столиці. У Києві їм нібито пояснили, що слід повернутися у Кіровоград і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулись до якогось Омеляченка, який записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж доки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Вини своєї вони не визнали, весь час твердячи одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи від гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їхнього місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналій найвищої партійної верхівки Ра-

дянської України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибоше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викоринення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішення Політбюро ЦК РКП(б) невдовзі було проштамповане пленумом ЦК РКП(б). Серед інших організаційних заходів, які розкриває автор, була “допомога” Москви в “зміцненні” української парторганізації. Під приводом цієї “допомоги” вже в травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив із Росії в Україну на постійну роботу 674 комуністів. Подібна “допомога” Москви Україні російськими кадрами мала постійний характер, вона здійснювалася до кінця існування КПРС, а її сутність полягала в русифікації України, посиленні впливу російського елементу в Україні.

Як свідчать архівні документи, аналізовані В. Лозицьким, для тіс-

ного прив'язання української партверхівки, комуністів республіки до есересерівської імперської колісничі, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялися навіть перед масовим терором. Ідеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КПРС із самого початку створення КПУ крок за кроком обмежувала, звужувала її внутрішньопартійні права, перетворювала і таки перетворила її на звичайну обласну організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КПРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибоше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна, й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їхні справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор, по суті, обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербинський (досить згадати його заподадливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує науковій та інформаційній цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

ВИСТАВКА

Що ми маємо?

Перш за все, у залі вдалося відшукати ятки лише половини з кількох десятків учасників, заявлених у довіднику Фестивалю. А знайти представництва німецьких чи американських видавництв, на участі яких наголошувалося в радіореklamі, не пощастило. Тобто “міжнародність” заходу визначалася лише десятком “гостей із Росії”.

А далі я вирушила на пошуки української книги.

Виявилося, що в Україні замало видавництв, які пропонують читачам релігійну продукцію українською мовою. На Фестивалі винятково українські книжки продавали “Свічадо” (Львів) та “Нова Зоря” (Івано-Франківськ); хоча б половину видань українською мала низка київських видавництв: “Кайрос”, “Дух і Літера”, Українське Біблійне Товариство, Центр Християнського Життя України та черкаська “Смірна”. Українські православні видавництва участі в ярмарку взагалі не брали, тому православна книга була представлена лише російськими видавництвами, та ще на ятках “Свічада” й “Духу і Літери” можна було знайти певні видання. Трохи крайшими були справи з католицькою й греко-католицькою продукцією — її пропонували “Свічадо”, “Нова Зоря” та “Кайрос”. Решта видавництв торгували протестантськими книжками. Щоправда, порадувало тематичне розмаїття: різні видання Біблії, праці з історії Церкви та біблеїстики, богослов’я — від патристики до сьогодення, домашні психологічні поради, педагогічні матеріали, художня література тощо.

Врешті я підійшла до учасників Фестивалю, щоб дізнатися про їхнє враження від заходу.

Володимир Будник, “Нова Зоря” (Івано-Франківськ):

— Враження негативне: мала кількість літератури українською мовою. І головне, що російських видавництв тут кілька, решта — українські, що видають російськомовну продукцію. Але й покупці — близько сімдесяти відсотків відві-

ПОШУКИ... ВДЕНЬ ЗІ СВІЧКОЮ?

На Київський міжнародний фестиваль християнської книги, що проходив наприкінці квітня на території Мистецького центру Києво-Могилянської академії, чекали давно і з нетерпінням. Адже подібний з’їзд видавництв, що працюють у царині релігійної книжки, відбувся в Україні вперше. Крім того, дуже інтригувало слово “міжнародний”, заявлене в назві.

дувачів — дивляться, що українська ятка, — і йдуть далі. Їх не цікавить українська книжка! З позитиву маю сказати, що ціни низькі. Крім того, досить швидко налагоджуються зв’язки на книгорозповсюдження, причому не лише між учасниками ярмарку, а й із тими, хто прийшов сюди як відвідувач. Прикро, що мало покупців. Можливо, тому, що будень, або ж акція мала недостатню рекламу.

Богдан Трояновський, директор видавництва “Свічадо” (Львів):

— Я не дуже здивований. Знав: тут буде переважно протестантська і російська література. Хотілося б, аби акценти зміщувалися, щоб було більше православної літератури, й узагалі більше української. Чи стан речей, який ми сьогодні тут маємо, то профанація? Я б не сказав. Я не аналізував змісту книжок, але, судячи з тематики, — до-

сить розмаїто. Добре, що є багато перекладів. Ми повинні знати, що діється в нашій царині по світу, давати читачам вибір. Але нам украй не вистачає власне українських книжок — тих, що вирости з нашої ментальності й говорять про наші проблеми. А загалом подібні заходи порушують багато насущних проблем: яка книжка потрібна сучасному читачеві, як вона має бути оформлена тощо. Ми зараз тут збираємо цікаву інформацію для своєї роботи, налагоджуємо зв’язки...

Мирослава Кривдик, що стоїть за яткою “Свічада”:

— Багато підприємств із книгорозповсюдження торгують тільки російською книжкою. Мовляв, на українську немає попиту. Вони пропонують книжки на обмін, на бартер, а купувати не хочуть — бояться ризику.

Такі міркування створюють імпрігу, тож я поспішаю до яток тих українських видавництв, що не пропонують української книжки з запитанням: чому ж так сталося?

Віра Канатуш, “Живе Слово” (Рівне):

— У нас української продукції — 10 %. Приблизно стільки ж покупців запитують українську книжку. Немає попиту, ось і не друкуємо.

Лариса Рибаківа з “Богомислення” (Одеса):

— Мало видаємо українською, бо мало пишуть українською, або не знають, що можна прислати до видавництва свій рукопис. І ми надрукуємо! Якби люди писали українською, ми б охоче видавали, бо ми всього-на-всього видавництво. Заохочуємо авторів до співпраці з нами!

Отож зваживши на засилля російськомовної продукції на Фестивалі, підходжу до наших зарубіжних гостей.

Чи вигідний для вашого видавництва приїзд на цей фестиваль-ярмарок до України?

— Ні, не вигідний. Нам аби витрати на поїздки компенсувати! Нових зв’язків не налагодили, тільки зустрілися зі старими партнерами. Ми хочемо всі книги, що привезли з собою, продати вроздріб, щоб донести їх до читача. Бо нам кажуть, що в українських книгорозповсюджувачів вони коштують шалено дорого, — каже **Наталія Собіна, “Агале” (Нижній Новгород, Росія)**

Нарешті, аби скласти повну картину вражень від I Київського міжнародного фестивалю християнської книги, ставлю кілька запитань “професійному покупцеві”, для якого подібні заходи мають найбільше значення.

Марина Кузнєцова, завідувач

Християнської бібліотеки при МТ “Світло на Сході” (Київ):

— Чи задоволені Ви виставкою?

— Дуже. Приємно працювати безпосередньо з видавництвами — у них ціни значно нижчі. Тішить, що розвивається організація та культура християнського книгорозповсюдження. Приємні й доброзичливі люди, всі пропонують каталоги, прайси, візитівки. Усі ятки підписані, й ти знаєш, куди йти, що де шукати. Радше єдність християнського світу. Не вистачало хіба що стільців, аби перепочити чи провести розмову.

Чи задовольняє Вас кількість української книжкової продукції на ярмарку?

— Загалом, те, що зараз у нас діється, — ненормально. Хоча в Києві багато російськомовних християн (серед них і я), але ті люди, що хочуть читати українською, виявляється, не мають такої можливості. Щоб змінити ситуацію, потрібно просто вкладати гроші в українські видання, і тоді люди, особливо молоді, швидко звикнуть читати українською.

Ваші побажання організаторам?

— Є потреба мати подібний захід раз на 3—4 місяці. Не рідше. Крім того, в багатьох видавництвах, що представляли свою продукцію на ярмарку, книжки були не розмитнені. А я як покупець не можу чекати останнього дня ярмарку, щоб мати змогу придбати потрібну книжку. Крім того, висока орендна плата за приміщення для працівників видавництв, — тому їх було так мало. Варто зробити її меншою або шукати компромісний варіант. Ми повинні зробити все можливе, щоб розвивати цю справу, допомогти тим, хто починає.

Отже, перший млинець, як завжди, глєвий, але Бог на поміч. Сподіваємося, що II Київський міжнародний фестиваль християнської книги буде справді міжнародним і справді українським.

Зоя ЖУК

Фото автора

ІСТОРИЧНИМИ МІСЦЯМИ

Марія Олійник провела броварчан Стусівським донбаським маршрутом

Василь Стус писав: “По довгих роздумах я вирішив, що захищати своє ім’я від численних обмовників — справа не для мене, заняття і марне, і невдячне. З мене ціл-

ком досить, що кілька людей, які не піддають сумнівові, що Василь є Василь — такий, як завжди. Їм я наперед дякую за віру в мене, в мою непохитність і незламність”.

СПОГАДИ, ЯКІ НЕ ЗАБУДУТЬСЯ

Отже, захистити ім’я Василя Семеновича Стуса, увіковічнити, переповідати молодому поколінню — наша справа. Саме цю мету переслідували вчителі й учні спеціалізованої школи № 5, що в Броварах, створюючи шкільний музей Василя Стуса.

А пошукова робота музею триває. Так, наприкінці березня учні й вчителі школи відвідали Донецьк, адже саме з цим містом пов’язані дитячі та юнацькі роки Василя Стуса.

Ми побували біля бараків на вулиці Даугавській, куди 1939 року із Вінниччини переїхала сім’я Стусів.

Завітали до Донецької загальноосвітньої школи № 75, де в 1951—1954 рр. навчався великий український поет. Директор школи В. І. Горбачова та шкільний товариш О. Я. Денисович показали нам клас, у якому вчився Василь.

Відвідали Донецьку гімназію Василя Стуса, що з 2001 року носить ім’я свого земляка.

Пошукову групу запросили до Донецького національного університету, що раніше звався Сталінським педагогічним інститутом. У 1954—1959 рр. тут на історико-філологічному факультеті навчався Василь Стус. Разом із ректором, академіком НАН України Володимиром Павловичем Шевченком ми вшанували світлу пам’ять Героя України біля меморіальної дошки, що з 2001 року

Разом із ректором Донецького національного університету Володимиром Павловичем Шевченком броварчани вшанували світлу пам’ять Героя України біля меморіальної дошки

встановлена на корпусі університету.

Тепло зустрічала нас Горлівська загальноосвітня школа № 23, в якій із грудня 1961 до січня 1963 рр. викладав українську мову й літературу Василь Стус. Учителі розповіли про свою пошукову роботу серед мешканців Горлівки, які пам’ятають Василя Семеновича: адже хтось із них був його колегою, а багато хто — учнями. Ми оглянули музей історії школи, який містить експозицію, присвячену великому поету. Оригінальними експонатами музею є класні журнали, заповнені рукою вчителя — Василя Семеновича. Над-

звичайно цікавою була розповідь учительки історії Людмили Юхимівни Замойської, яка працювала разом зі Стусом.

Звісно, не могла наша пошукова група оминути увагою Донбаський історико-літературний музей Василя Стуса. Ми вдячні Ларисі Іванівні Єрмаковій, члену оргкомітету музею, за ґрунтовну розповідь про виконану роботу та плани на майбутнє.

Кінцевий пункт нашої подорожі — будинок сім’ї Стусів, що розташований на вулиці Чувашській, 19. (Саме цю вулицю планують перейменувати на честь поета). Нас привітно зустріли сестра Марія Се-

менівна, племінниця Тетяна Миколаївна з доньками, а також товариш Василя Стуса Віктор Кирилович Дідківський.

Спогади, які ми почули від цих людей, не забудуться ніколи.

Ми, учасники пошукової групи шкільного музею В. Стуса, висловлюємо подяку за надзвичайно теплу зустріч на Донецькій землі, яка дорога для нас як батьківщина великого поета. Але занепокоєні тим станом історичних місць, з якими пов’язане ім’я Героя України. Зокрема школи № 75 Донецька, в якій навчався В. Стус, корпусу філологічного факультету Донецького національного університету. Висловлюємо прохання начальнику Донецького обласного управління освіти розробити маршрут місцями, де мешкав В. Стус, щоб ним могли скористатися всі охочі.

Вдячні заступнику голови Донецького обласного Всеукраїнського товариства “Промісвіт” ім. Т. Г. Шевченка Марії Василівні Олійник, директору донецької гімназії імені Василя Стуса Н. П. Танцурі, директору Н. В. Суворовій та підколективу Горлівської школи № 23, методисту міського управління освіти Горлівки О. Є. Панченко, ректору Донецького національного університету В. П. Шевченку та сім’ї Стусів.

Оксана СЛЮТА,

завідувачка шкільного музею В. Стуса спеціалізованої школи № 5 м. Бровари

ДИВО СТАЛОСЯ 125 РОКІВ ТОМУ

“Дівчина тримала в руках ікону, дивилася на неї, і в її уяві пролетіло все вистраждане за останній час: тяжке каліцтво, горе батьків, безсилля медицини. Поруч у кімнаті були її друзі — здорові, веселі, щасливі. І їй самій так захотілося бути такою здоровою і щасливою, як вони. Із цими думками Марія почала палко молитися і просити від усієї душі Богоматір або забрати її до себе, або захистити її, допомогти, повернути здоров’я. Раптом дівчина відчула страшний біль у хребті, закричала й на якусь мить утратила свідомість. Опам’ятавшись, зрозуміла, що з нею діється щось незвичне, що вона відчуває щось живе в ногах і руках... Дівчина твердила, що вона зіцїлилася, і ворухнула ногами. Софія Михайлівна не могла повірити, відразу навіть подумала, що донька від горя збожеволіла...” — так описують диво зіцїлення Марії Капніст (і переповідають історію монастиря) у своїй книзі “Перлина Козельщини” кандидат історичних наук Віра Жук і вчитель історії Григорій Сердюк. Вони ж простежують і кілька версій щодо того, як стала сімейною реліквією графів Капністів ікона Божої Матері італійського письма XVIII століття. Цікаво й те, що мати Марії була дочкою видатного вченого-математика Михайла Остроградського, а її батько — нащадок поета, видатного громадського діяча Василя Капніста.

“Тринадцять місяців гризло мене горе, тринадцять місяців я повинен був привчати себе до думки, що смерть — краший і неминучий вихід для нещасної страдниці, яку я так люблю”, — згадував про пережите батько, граф Володимир Капніст.

Ці сповнені розпачу його слова посвідчують, що 6 березня (за новим стилем) 1881 року справді сталося чудодійне зіцїлення. У Москві, куди з іконою відразу по тому поїхали Капністи, тисячі віруючих ішли помолитися перед образом — його виставили в одній із московських церков. А в Козельщині, повернувшись у свій маєток, збудували для ікони, аби до неї змогли доступитися всі паломники, спочатку капличку, а згодом було закладено церкву, засновано жіночу релігійну общину, яка 1891 року була реорганізована в Козельщинський Різдвяно-Богородицький жіночий монастир. На початку серпня 1906 року було освячено — після тривалого будівництва — Різдвяно-Богородицький собор, один із найдивовижніших на той час храмів в Україні і в усій Російській імперії. За цими короткими рядками — надзвичайно багата подія історія, але повернімося до чудотворної ікони Богоматері, до святині, про яку Преосвященний Іларіон 1886 року сказав: “Чудо здійснилося для всього християнського світу; цілебносна ікона стає власністю всіх православних християн”... Марія Капніст сама, на своїх руках, на чолі хресного хо-

ду, несла в церкву, підіймаючись із нелегкою ношею на гору, цей святий образ...

Звідтоді відомо про тисячі випадків зіцїлення перед іконою Козельщинської Богоматері, до якої й сьогодні люди йдуть і їдуть звідусіль. А потім знову повертаються сюди, аби розповісти про диво власного зіцїлення. Або надсилають листи. Цікаво, що зіцїлює не лише ця старовинна ікона, а й численні списки з неї — були випадки, коли навіть паперові літографії чи пластикові іконки і миро точили, й кровоточили. Дуже часто хтось із паломників біля ікони падає й кричить не своїм голосом (справді не своїм!), а хтось плаче благодатними сльозами. Ще хтось вигукує: “Вона жива! Вона жива!”

— Біси не терплять сили благодаті, сили Святого Духа — вони кричать із людини, — каже матінка Варсонофія.

ЗАСТУПНИЦЯ І ПОХВАЛА ЗЕМЛІ ПОЛТАВСЬКОЇ СВЯТО ЧУДОТВОРНОЇ КОЗЕЛЬЩИНСЬКОЇ ІКОНИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

На свято, 6 березня, буває, збирається тут 4—5 тисяч християн. Свято починається з урочистої вечірньої служби напередодні. У свято правиться зазвичай дві літургії — в соборі й у церкві. Посповідатися і причаститися в такий день, у такому місці — для мирян це велика подія. У церкві ж богослужіння відбуваються щоденно.

— Благодать у нечисте серце не піде, — каже ігуменя, розмірковуючи про те, як важливо людині очищатися від гріхів і приносити свої молитви Господу.

“ДАРУЙ МЕНІ ЖИТТЯ, І Я ПРИСВЯЧУ ЙОГО ТОБІ”

6 березня 1990 року в Козельщинському соборі відбулося перше богослужіння після його чергового закриття в 1949 році. Настоятелем церкви був призначений священник отець Петро.

...Він відбував строкову службу в Союзі — лише в останні два місяці восени 1981-го їм, кільком солдатам, доручили завозити продукти із Туркменії... у Кабул. Своім батькам та дівчині, котра чекала його з армії, Петро повідомив, що їде у відрадження, щоб листів йому поки що не слали.

...Того разу КАМАЗ, де їх було троє, підірвався на фугасі. Від Петрових товаришів, по суті, нічого не лишилося, а його відкинуло метрів за тридцять. Опритомнівши, побачив, як горить автомобіль і вже віддаляються душмани: його вони під карликовою беріз-

кою серед скель не помітили. Час для хлопця зупинився — то вже згодом з’ясувалося, що цілих два тижні він пробув без їжі й води в горах на чужій землі, ризикуючи щодня натрапити на душманів чи наступити на міну. Він був у цивільному одязі, з документів мав лише права водія, а в них — дві іконки, Казанської Божої Матері та Спасителя, якими мама благословила його на службу. Він молвився — і дав обітницю: якщо залишиться живим, якщо додому не пошлють похоронки — все життя своє присвятить Господу.

...Коли його підібрали наші солдати, найперше запитав замполіта, чи не пішла похоронка батькам. Той зізнався: разів п’ять брався писати, а рука не підіймалася... “Все, їду служити!” — прийшло остаточне рішення.

Однак не так просто було в радянські глибоко атеїстичні часи колишньому комсомольцеві виконати обітницю. Розказав товаришеві, що збирається вступати до Ленінградської семінарії — і наступного ж дня його викликали до військомату, забрали паспорт і військовий білет. Але Петрова віра не боялася випробувань — виріс у набожній сім’ї в Тернопільській області, неподалік від Почаївської лаври. Звідти й почав свій шлях — працював у храмі й готувався до навчання. А після закінчення духовної семінарії, з 1985 року, служить Господу на Полтавщині, куди приїхав разом із дружиною Людмилою (то вона чекала його з армії), де вже виросли — нині студенти — донька Марійка і син Юрій. Починав у маленькому селі Трудовик Козельщинського району: був псаломщиком, дяком, ієреєм. Завжди пам’ятав настанову одного з викладачів семінарії: хороший священник у селі, — то і лікар, і слідчий.

— Він як стане проповідь казати, то кожне серце зворушиться, — розповідала колись мені матінка Серафима.

— Якщо він помолиться, то буде так... Одного разу, коли читав “Святий Боже, святий кріпкий...” — він опустив на нас небо, ми всі це відчули... То — сила його молитви, — розповідає сьогодні матінка Варсонофія. — Буває така благодать — аж відчуття часу зникає. А від хреста віє свіжістю...

Отець Петро як благочинний Козельщинського благочиння опікується і господарством

монастиря. Службу Богу тут правлять три священники, у великі свята запрошують ще й отців із сусідніх районів. Монастир існує на пожертви благодійників, і сьогодні тут ще далеко не все впорядковано після довгих років свідомого руйнування обителі. Потрібні гроші на ремонт, зокрема на відбудову іконостасу в соборі, який був колись виготовлений майстром Менціоном із білого, з ледь помітними голубими прожилками мармуру, а колоні і вставки на фризях та панелях — із бразильського онікса. Його живопис був справжнім мистецьким дивом, та й сам собор, як зазначав Олесь Гончар, за архітектурою нагадує собор святого Петра в Римі.

Козельщинська ікона Божої Матері, яку багато десятиліть переміщували в різних містах, повернулася в рідну обитель наприкінці лютого 1993 року. Її зустрічали тисячі віруючих з усієї України, гості з Росії та Білорусі, того дня відбувся святковий хресний хід на честь повернення святині. Розчулений отець Петро прийняв святий образ із рук ігумені Феоданії (з Гомельського монастиря) та Іраїди.

І вже в перший день повернення ікони сталося перше диво зіцїлення.

Матінка Варсонофія ж Промислом Божим вважає дуже давній випадок у своєму житті. Тоді в сільській церкві на горішці вона знайшла настільки занедбану ікону, що неможливо було зрозуміти, чий то образ. А коли очистила її — побачила Козельщинську Богоматір.

Справді, нічого випадкового у житті не буває, скажемо ми, миряни.

● **Лідія ВІЩЕНЯ**
“Зоря Полтавщини”

Буковинський краєвид по дорозі до села

Село Черешенька Житомирського району Чернівецької області в усі роки року, ніби райський куточок. За часів панування на західноукраїнських землях Австро-Угорщини тут було німецьке містечко, яке відвідував сам цар. А влітку біля кожної хати ціли черешні. Мабуть, від того й пішла назва села.

Нині ж, як і колись, зелень, чисті небеса, гірське свіже повітря — все це притягує в Черешеньку відпочиваючих. Полюбили цей край і лекеи, які селяться тут із давніх часів. Повернувшись з далекого вирію, гніздяться вони на дахах

будинків і стовпах високовольних мереж.

Люди тут працюють — хати, мов тереми, вибудували, вросли родинним корінням у землю рідного краю. У селі понад півтори тисячі мешканців. До їхніх послуг — школа, фельдшерський пункт, селянська землеробська спілка, сільська рада на чолі з головою Василем Івановичем Чорнеєм — справжнім господарем села, який дбає про добробут односельців, вишукує кошти для будови школи, дитячого садка, газопроводу. Хочеться й надалі бачити цю людину на чолі села.

БУДЕ В ЧЕРЕШЕНЬЦІ ЖІНОЧИЙ МОНАСТИР

У Черешеньці довго не було гарної церкви. Звісно, жодна краса не замінить людини Господа нашого Ісуса Христа.

Церква святого Миколая Чудотворця УПЦ Київського Патріархату відновила свою роботу після застійного комуністичного режиму наприкінці 2003 року. Отець Сергій тоді разом із мирянами очищав її від сміття, якого тут назбиралося, як кажуть, про коліна. (І це в святому храмі!). Потрібні справи краще робляться гуртом. Тож вичистили, підремонтували зсередини й прибрали церкву церковною атрибутикою, іконами, рушниками. Усе це отець Сергій зробив за власні кошти, продавши машину й власний магазин.

Тож, попрацювавши 6 днів на тиждень, їдуть черешенчанни до церкви віддати сьомий день Творцеві нашому.

Отець Сергій планує побудову першого жіночого монастиря на Буковині УПЦ Київського Патріархату, — схвалено Чернівецьким і Буковинським митрополитом Данилом. Про цю богоугодну справу й піде мова.

Під забудову жіночого монастиря виділено 32 сотки

землі, та ще й приміщення старої школи zostалися. А на базі цього монастиря планується благодійний санаторій для дітей-сиріт і дітей-чорнобильців з усієї України.

Зачинателька жіночого руху в Галичині — Наталія Кобринська, працюючої на Буковині продовжила Ольга Кобилянська, придумала дитячі захоронки (щось на зразок теперішніх дитячих садочків) саме на базі жіночих монастирів або з залученням монахинь. Монахині — святі берегині віри — вже на початку XX століття посіяли зерна морального й національного виховання. Діти — їхні вихованці — виросли справжніми патріотами українського народу. Це вони згодом поповнили ряди ОУН-УПА.

Справа тільки починає відроджуватися, зокрема при недільних школах. Знайде вона своє відображення і в майбутньому дитячому санаторії, який діятиме на базі монастиря.

Це все — добрі діла та починання отця Сергія, якого підтримує сільська громада, поважають парафіяни за прагнення доводити розпочату справу до завершення.

На зведення жіночого монастиря в селі Черешенька потрібні великі кошти, але справа того варта. Можуть переказати свої кошти всі небайдужі громадяни України та української світової діаспори.

Просимо вас, шановні громадяни, долучитися до цієї богоугодної справи. Нехай воздасться вам сторицею!

На зведення монастиря в селі Черешенька Вижицького району відкрито рахунок у банку “Аваль”:

ЧОД АПББ “Аваль” р/р 2600343681, МФО 380805, ідентифікаційний код № 21418784, помітка “Благодійний внесок на побудову жіночого монастиря в с. Черешенька”.

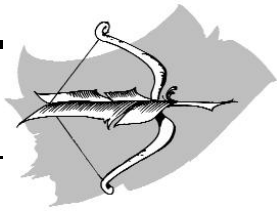

Отець Сергій за відпорою, нині ієромонах Микола

Імена тих, хто долучиться до побудови монастиря, будуть викарбувані на камені, вмурованому в стіну побудованого монастиря, щоб усі могли знати імена своїх добродійників.

Нехай міцніше Православна Церква Київського Патріархату на чолі з його святишеством патріархом Філаретом!

● **Надія КИБИЧ,**
м. Вижиця
Чернівецької обл.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА

Днями Севастопольська міська та Луганська обласна ради вслід за Харківською міською радою, посилаючись на ратифіковану Україною Європейську Хартію регіональних мов або мов національних меншин, прийняли рішення про надання російській мові статусу регіональної мови. Це радісно й палко схвалив відомий російський націоналіст в Україні Євгеній Кушнар'єв, який заявив, що подібні рішення не забором приймуть інші ради там, де перемогла Партія регіонів.

Колишній Голова Верховної Ради В. Литвин заявив, що подібні рішення є “тенденцією до фрагментації і розповзання України” та додав, що вони не “безневинна забавка”. Не зайве нагадати, що це сказав той самий В. Литвин, якому 17 жовтня 2002 р. всупереч протестам і попередженням української громадськості, категоричній негативній позиції профільного комітету Верховної Ради та всупереч здоровому глузду вдалося не без порушення регламенту буквально проштовхнути згадану вище зловісну Хартію. Степан Гавриш назвав тоді рішення парламенту політичним абсурдом, оскільки Європейська Хартія за її духом і задумом авторів покликала захищати права мов, які під тиском і пресом панівної державної мови зазнають утисків і вимирають. Російські шовіністи в українському парламенті та їхні комуністичні союзники домоглися включення до списку перерахованих у Хартії мов, що потребують захисту, не лише білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримсько-татарської, молдавської, німецької, польської, румунської, словацької, угорської, а ще й російської мови. У чому абсурд? А в тому, що російська мова, на відміну від інших перерахованих мов, які такі потребують захисту з боку держави, була і залишається панівною в переважній більшості міст України включно з її столицею. Адже не державна мова витіснила російську, а російська витіснила українську й мови інших нацменшин із більшості сфер суспільного життя та побутового вживання. Не про захист польської і єврейської мови думали і думають шовіністи і комуні-

Заява Правління Фонду ім. Олекси Гірника з приводу серії рішень місцевих рад про надання російській мові статусу регіональної

ти, а про продовження панування російської мови. Захищати російську мову в Україні від української мови — все одно, що захищати вовка від пійманого ним зайця чи хижого орла від курчати. Російські націоналісти під виглядом Європейської Хартії за допомогою українських національно-розмагнічених перервертнів домагалися юридичних підстав для увічнення панування російської мови та розколу української нації на дві нації, а отже, для розколу в перспективі української держави, бо будь-яка нація завжди прагне національно-державного самовизначення.

У зв'язку з викладеним Правлінням Фонду ім. Олекси Гірника звертає увагу Президента В. Ющенка і громадськості на таке:

1. Рішення Луганської обласної ради та інших рад не може мати достатніх **юридичних** підстав, оскільки статус мов в Україні визначається лише Конституцією і Верховною Радою, яка одна може надавати певний статус певним мовам на певних територіях. Постанови обласних чи міських рад — прояв політичних позицій їхніх депутатів і можуть служити лише пропозицією для Верховної Ради.

2. Подібні рішення не мають під собою **політичних** підстав. Адже ніхто не захищає української мови в Росії. Захисту нині в Луганській, Харківській та інших східних і південних областях потребує українська мова, яка з цих корінних українських земель цинічно витіснена, незважаючи на те, що в Луганській області, згідно з даними останнього перепису, проживає 58 % українців, з яких 50,4 % визнали рідною українську мову. Відповідно у Харківській області проживає 70,7 % українців, для 74,1 % з яких рідною є українська мова. Рішення про надання якогось офіційного статусу російській мові було б бодай трохи логічним, якби місцева влада до цього забезпечила мовні права українців і нацменшин в освіті, в інформаційній і управлінській сферах. На жаль, їхні права тут грубо розтоптані. Пра-

вами користуються лише росіяни та ті, хто зрадив мову своїх дідів-прадідів.

3. Для рішень про надання російській мові якогось офіційного статусу немає **моральних** підстав. Навпаки, є моральні підстави цього не робити. Адже шлях російській мові прокладався в Україну не лише численними царськими указами про її заборону і рішеннями кремлівського ЦК “об усиленном изучении русского языка” та переселення неукраїнців в Україну. Шлях цей торувався “языку” ще й ріками української крові й горами українських скелетів, що лежать у болотах під Петербургом і на широких сибірських просторах. Мільйони людей з українського селянства, як джерела української мови, було виморено голодом московською владою. Тисячі українських патріотів — представників національного відродження — лежать на Соловках з простреленими черепами. А на чий совісті смерть Тараса Шевченка, Василя Стуса, Олекси Тихого? Перераховані історичні факти не спонукають російських націоналістів Кушнар'єва, Тихонова, Добкіна та їм подібних підтримати українську мову, бо їм треба її додушити, оскільки за триста років їхні попередники не до кінця виконали заповіді катів України Петра І та Катерини ІІ.

4. Уся новітня історія України, насамперед її історія після проголошення Незалежності, свідчить про те, що всередині українського етносу відбуваються великі зміни. Російська імперія протягом століть намагалася асимілювати українців. І якщо на п'ятнадцятому році Незалежності люди, що мають українські прізвища, голосують у Верховній Раді та в обласних радах за надання особливого статусу лише російській мові і нічого не говорять про захист української мови, вони вже не є українцями. Вони втратили ознаки українського етносу. Вони ігнорують усе українське: мову, побутові, релігійні традиції,

менталітет, — і борються проти всього українського: шкіл, газет, телепрограм тощо.

5. Ще не пізно припинити процес розколу української нації на дві нації, а Українці на дві держави. Для цього треба, щоб Президент, спираючись на Конституцію і закони, оголосив курс на українське національне відродження та забезпечив мовні права українців. Хіба Президент не знає, що курсантів наших військових училищ після закінчення українських шкіл перевчають на російську мову? Невже йому не відомо, що все наше військо, як і за часів царів і вождів, продовжує виконувати русифікаторську функцію? Хіба не в армії найлегше реалізувати закони? Невже ніхто в оточенні Президента не знає, що в переважній більшості київських університетів, включно з КПІ, викладають російською мовою і викладати українською там не збираються взагалі. Такого питання на жодному рівні ні в університетах, ні в міністерствах ніхто навіть не порушує.

6. Сьогодні йдеться не про порушення прав чи примусову українізацію росіян і тих, хто вільно чи невільно перестав бути українцем. Ідеться про елементарне забезпечення національних прав тих, хто ще вважає себе українцем і хоче вберегти своїх дітей від зросійщення. Ідеться про елементарні права українських студентів слухати лекції українців, а не зросійщених професорів. У Києві ще немає жодної справді української школи. Дітей там не вчать шанувати рідну мову. Олекса Гірник у 1978 р. спалив себе на могилі Т. Шевченка, протестуючи проти зросійщення українців. Чому ж воно продовжується на п'ятнадцятому році Незалежності? Пора нарешті нагадати українцям, що вони — українці. Пора розробити державну президентську програму українського національного відродження. Не зайвим буде українцям саме з вуст Президента почути, чому спалив себе Олекса Гірник.

● **Юрій ГНАТКЕВИЧ**,
голова Правління Фонду
ім. Олекси Гірника “Українським дітям — українське слово”,
депутат Верховної Ради І скликання

АРГУМЕНТИ

В українській державі, крім українців, які складають близько 80 % від усього населення, проживають представники різних національностей. Значна частина з них належить до російськомовної групи населення. Приємно усвідомлювати, що більшість російськомовних громадян і, зокрема, росіяни, керуючись Конституцією України і почуттям солідарності до корінного народу, підтримують нашу незалежність. Вони усвідомлюють, що Україна не може бути сильною і замкнутою без української мови, так само, як Російська Федерація — без російської чи Чехія — без чеської. А ще, очевидно, багатьом із них відомі слова Карла Маркса: “Якщо ти не знаєш мови народу, на землі якого живеш, то ти або гість, або наймит, або окупант”.

10 стаття Конституції України, яка проголошує українську мову державною, не викликає у цих росіян жодного сумніву. Українці вдячні їм за практичну й моральну підтримку. Проте в нашій країні є сили, не зацікавлені в доброзичливих стосунках братніх народів. Адже братні стосунки всередині України — це запорука стабільності, а отже, й успішного розвитку всього суспільства. Це аж ніяк не влаштовує новоспечених “соросів”, які призвичаїлися паразитувати на розбраті й різних конфліктах. Ось ці, підтримувані з-за кордону “бізнесмени”, виношують усілякі приводи для збурення нашого життя, щоб в умовах хаосу довершити грабунок і поневолення нашого народу. Їхніми надійними помічниками виявилися П. Симоненко, Н. Вітренко, В. Янукович та інші “державотворці”. Замість підтримати споконвічне право українців на державну мову, а отже, державність і стабільність, вони почали “розкручувати” ідею другої державної мови. Тобто намагаються нав'язати суспільству чергову реформу.

Якби Симоненко, Вітренко, Янукович та інші “вожді” хотіли добра своєму народу, вони здійснили б ту єдину і вкрай потрібну реформу, яка б усунула з життя суспільства ідеологічні, релігійні, політичні, мовні та інші розбіжності. Для цього їм слід було б напрацювати такі механізми, які б дозволили українській громаді (місцевим громадам) “здійснювати владу безпосередньо” (див. ст. 5 Конституції України). Тобто, необхідно було б зробити все, аби широка громадськість вирішальним чином впливала на формування політики держави чи регіону. Для цього вона повинна бути ор-

ганізаційно згуртованою, свідомо керуватися християнськими засадами й історичним досвідом свого народу. Проте народ із такими якостями не потрібен ні Симоненку, ні Вітренку, ні, тим більше, Януковичу.

Щодо мовного питання, то їх цілком влаштовує виховане радянським режимом зневажливе ставлення до нашої мови, яку вони та їхніми прибічниками відверто й цинічно ігнорують. Під тиском такого ставлення частина нашої інтелігенції ще й досі не позбулася комплексу меншовартості. Цей комплекс є всюди,

найменше 20 мільйонів українців. Нас підрубили під корінь тому, що наша неповторна сутність була перепною для поневолювачів. Якби замордовані й убиті українці залишилися живими, то вони б стали продовжувачами роду. Наш рід розрісся б щонайменше вдвічі. А це означає, що ні про яку другу державну мову нині не йшлося б.

Близько 8,5 % росіян від усього населення міста мешкає у Василькові. Вони — добропорядні городяни. Незалежно від світоглядної орієнтації, росіяни, як і поляки, євреї та представ-

ного безглуздя, майже “очистивши” її від українськомовних учителів. Це відбулося після неодноразових звернень членів правління Васильківського міського осередку ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка до Наталії Миколаївни вирішити мовне питання на користь нашої держави, а отже, і на користь російськомовних громадян. Однак цього не сталося навіть після вересня 2004 року, коли сесією Васильківської міської ради була затверджена “Васильківська міська програма розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки”.

Тож замість розвитку української мови як запоруки української державності й успішного розвитку всього суспільства, Васильківська міська школа мистецтв самостійно вирішила питання про використання в навчальному процесі мови іншої держави. Цей сумний факт свідчить, що в місті, де мешкає 90 % українців, будь-хто на власній розсуд може розтоптати 10 статтю Конституції України. Чого ж можна очікувати в разі, якщо з'явиться стаття, якою буде надано статус державної і російській мові?

Гідно шанувати інших може лише сильний, вольовий і неупусливий у принципових питаннях народ, якщо він хоче, звичайно, бути господарем, а не суржикомовним кріпаком на своїй землі. Українці, які при зверненні до них російською вмиють перестрибують з української мови на російську, роблять це не з пошани, а зі звички поступатися, догоджати й прислужувати. Таким чином змушують окремих росіян нешанобливо ставитися до нашої мови, яку ми самі, по суті, визнаємо другорядною. За що ж нас шанувати, якщо ми на власній землі не шануємо самих себе, якщо іншу мову вважаємо важливішою за свою?

Проте ми застерігаємо, що нікому не гідно використовувати безглузду поступливість українців, яких розтерзали три страшні голодомори й масові розстріли. На чужому горі, на кістках знищених українців неукраїнцям щастя не здобути. Замість вигоди можна отримати велику руйну.

З цієї ситуації є єдиний вихід — заради спокою, заради спільного заможного життя всією громадою підтримати розвиток України на основі української національної ідеї.

● **Анатолій МАРУЩАК**,
голова Васильківського міського осередку ВУТ “Просвіта”
ім. Тараса Шевченка

20 МІЛЬЙОНІВ ДУШ ЗАМОРДОВАНИХ УКРАЇНЦІВ ВОЛАЮТЬ ПРОТИ ДРУГОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

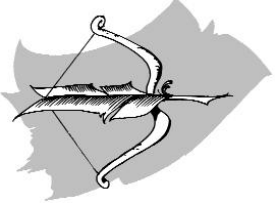
але особливо прикро, що він панує в українських школах. Тут чимало учителів, “стомившись” на уроках від української мови, під час перерв спілкуються російською.

Під впливом таких педагогів частина молоді вважає свою мову прикрою випадковістю чи якимсь неперспективним непотребом. Унаслідок такого ставлення українські традиції, звичаї, музика, література й інші складники духовності й культури, основою яких є українське слово, занепадають. На тлі хиткого становища державної мови як серцевини культури говорити про впровадження ще однієї державної мови можуть лише люті україножери.

Вони впродовж останніх століть десятки разів у різний спосіб намагалися знищити українську мову, а отже, і всю культуру нашого народу. Не вдалося, оскільки Україна була на 85 % селянською країною з надзвичайно тісними родинними зв'язками, які ґрунтувалися на непохитному дотриманні споконвічних традицій і звичаїв. За рахунок цього, віками не маючи своєї держави, ми зберегли власну неповторність. Починаючи з 20-х років минулого століття, україноненависники нарешті винайшли дієвий спосіб очищення України від мови. Трьома голодоморами й масовими розстрілами (особливо інтелігентів) було знищено що-

ники інших національностей, беруть активну участь у громадському житті міста. Під час відомої далеко за межами Василькова боротьби громадян із кучмо-засушівщиною в 1999—2002 роках росіяни, у тому числі, з комуністичними поглядами пліч-о-пліч з українськими націоналістами вчинили небачений у наш час опір сваволі кучмо-засушівському чиновництву й перемогли.

На превеликий жаль, серед російськомовних мешканців нашого міста є люди, які необачно сприяють тим, хто укрив наші спільні здобутки, а тепер хочуть украсти й незалежність України. Так, у колективі Васильківської міської школи мистецтв під керівництвом її російськомовного директора Н. М. Кулик була створена атмосфера недружніх стосунків саме на ґрунті мовних розбіжностей. Точніше, на ґрунті невизнання Наталією Миколаївною 10 статті Конституції України, яка стверджує, що “Державною мовою в Україні є українська мова”. Пані Наталія, маючи підтримку колишнього керуючого справами виконкому Васильківської міської ради Анатолія Боровика, запровадила в школі режим навчання дітей неукраїнською мовою. Значу, що нехтування українськими законами тут має підкреслено демонстративний характер. Справа зайшла так далеко, що пані Наталія довела ситуацію в школі до пов-

КОНФЕРЕНЦІЯ

Петро Кононенко, директор науково-дослідного Інституту українознавства, у своїй промові, крім аспектів мовного питання, торкнувся проблеми формування української еліти як оберегу культури. Народ починається тоді, коли має мову, а мова — не тільки слова, речення, це світогляд, це природа, логіка і світ. “Чи буде той, хто не володіє мовою, читати нашу літературу, ходити в наш театр, підтримувати наше телебачення?” — звернувся він до присутніх (зала була вщерть заповнена молоддю). І закликав усвідомити, що ми — народ, пошанувати себе, знайти в собі те особливе, цікаве для інших: “Будьте українською елітою!”.

“А поки що ми духовно бідні, і держава наша залишається колонією, — зауважив Іван Юшук, професор Міжнародного інституту лінгвістики і права. — Людей обкрадають духовно, роблять їх духовними злиднями. І тепер це робиться масштабніше, інтенсивніше, ніж навіть як це було за радянських часів. Тільки покращилося становище з українською мовою на телебаченні, а вже почали лунати крики “защитім рускій язык”, тобто “защитім” окупанта”, — робить висновок пан Юшук. І наводить таку статистику: тоді як Російська Федерація виділяє тільки для підтримки російської мови за межами Росії 3 мільярди доларів, наша держава надає 24 мільйони гривень, тобто 50 копійок на українця.

Нація не може існувати без мови, бо тільки мова єднає націю. Це розуміли чехи, коли розпочали відродження своєї держави з відродження мови, витісняючи окупантську німецьку. Це розуміли євреї, повернувши належний статус іврити. Українська нація також збереглася, лише тому, що зберегла свою мову. І якщо хочемо й надалі мати свою державу, нам треба навчитися таким правилам мовної поведінки:

1. Ніде й ніколи не переходити на чужу мову.

2. Шанувати себе. Як приклад, пан Юшук навів ставлення до мови Президента Франції Жака Ширака, який вийшов із зали, коли під час зустрічі лідерів країн ЄС у Брюсселі його співвітчизник виголошував свій виступ англійською, і повернувся тоді, коли той завершив промову.

Бо мова — не мода. І боротьба за мову — це боротьба за наше виживання, — наголосив Іван Юшук.

Боротися і пропагувати. Але пропагувати українську мову там, де її потребують, а не

там, де вона і так панує, закликав голова “Молодї Просвіти” Віталій Мороз і зауважив, що Схід захищається без української газети й книжки, а заходи проводять у Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Києві.

Шляхи вирішення мовного питання запропонували студенти. Студентка I курсу Київського професійно-педагогічного коледжу імені Антона Макаренка Регіна Дашук у виступі “Мова і національна свідомість” заперечила насаджування української мови насильницькими методами. “Треба показати, чим ця мова краща”.

МОВА — НЕ МОДА

У Будинку вчителя про-йшла IV Київська міська молодіжна науковопрактична конференція “Молодь і державна мова”. Захід організували Міністерство освіти і науки, Київська міська державна адміністрація, ВУТ “Просвіта” й Рада директорів ВНЗ I—II рівнів акредитації м. Києва. У конференції взяли участь учені, громадські діячі, викладачі та студенти.

Студентка III курсу Київського промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету Мирослава Гончар зауважила, що право на мовну помилку мають початківці, але не лектори, диктори, урядовці (“Проблеми функціонування рідної мови”). Чистою має бути мова і на телебаченні, й у рекламі (студентка Київського коледжу морського і річкового флоту Київської державної академії водного транспорту ім. П. Сагайдачного Мирослава Онищенко “Мова ведучих різних каналів телебачення”, студентка II курсу Київського коледжу нерухомості Алла Дяченко “Мовне обличчя столиці”). “Нас хвилює стан українського телебачення”, — наголосила Мирослава, адже середньостатистичний студент проводить біля блакитного екрана близько 4 годин щодня.

І досі залишається актуальним застереження Івана Дзюби: “Треба нам нарешті усвідомити: русифікація України — усупереч усім нашим гімнам Україні та українській мові і усім ритуалам на їхню честь — не лише триває, а й сягає такої глибини, що загрожує самому існуванню української нації серед націй світу”. Але, крім заскорузлої ритуальності, в нашому суспільстві такі дещо змінилися. Тепер маємо навіть рімейки національного гімну у виконанні сердючкоподібних.

Сучасна мовна політика має створювати передумови для того, аби мовне планування

ДЕТОНАТОР (У)МОВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

могло реалізуватися повноцінно. Не можна забувати про основний мовнополітичний крок, який має зробити кожна суверенна держава.

Мовознавець Віталій Радчук у інтерв’ю газеті “Шлях перемоги” зазначив: “Українська мова є символом держави й елементом конституційного ладу... Саме тому, щоб розчинити народ і підкорити державу як знаряддя його волі, проти мови українського громадянства на її споконвічних теренах ведеться справжня війна, де зброєю масової дії є дискредитація, знецінення”.

Історія української мови XX сторіччя перебуває під знаком свідомого, спланованого лінгвоциду внаслідок політики зближення російської та української мов. Лінгвоцид мав і має місце фактично в усіх поліетнічних утвореннях, багатонаціональних державах, де купчуються інтереси панівного і поневолених народів.

Професор Київського міжнародного університету, мовознавець Іван Юшук зазначає: “Суть асиміляційного процесу корениться передусім у розмиванні поняття “рідна мова”. Згідно з новим визначенням ЮНЕСКО, “рідна мова” — це мова національної культури, тої, до якої належить людина. Асимілювати народ — це змусити його відмовитися від мови, зви-

Євген Вдовиченко, студент Київського медичного коледжу, відповідаючи на запитання, “що означає для України друга державна мова?”, визначив, що в Україні не ви́йде класичної двомовності, бо й нині немає чіткого мовного поділу: чимало українців послуговуються суржи́ком, молодь не володіє вправно ні українською, ні російською. Та опанувати мову можна, каже Євген. “Я мешкав на Херсонщині й спілкувався російською. Переїхавши до Києва, я за 1,5—2 роки вивчив українську. А мій друг із Росії — за два роки”.

Фото О. Литвиненка

Богдан Машина — студент I курсу Київського радіомеханічного технікуму, дослідивши мовне законодавство різних країн світу (“Мовна політика зарубіжних країн”), виробив пропозиції для України: стовідсоткове використання української мови на державному й фаховому рівнях; впровадження мовного законодавства, створення системи захисту; орієнтування телебачення, радіомовлення, видавничої справи на національно-свідомого, патріотично налашто-

чаїв, традиційної культури, тобто змусити перестати *бути собою*, уподібнити до народу-колонізатора і злити з цим народом. Урешті-решт, це спотворить автохтонну мову і витворить піджин або й креол, а головне, усі зміни окошаться у свідомості людини. Результат — етноцид, винищення з коренем історичної групи людей, а разом із ними — історії, традиції, культури.

Викривлену, пошкоджену національну самоідентифікацію значної частини українського народу породжує не тільки недостатня обізнаність із власним історичним минулим, а й вик-

ривлена мовна ситуація, що масово продукує тип конфліктної свідомості й поширює явище, що в науці має назву “ненависть до самого себе” або “самоприниження”.

Б. Антоненко-Давидович писав: “Мова — тонкий інструмент. Однією мовою, незважаючи на красу її чи милозвучність, можна і “полову віяти”, й “святий вогонь викрешувати”. Усе залежить від того, як хто вміє володіти цим чарівним інструментом. В одних устах вона звучить із такою силою, що, кажучи словами І. Франка, “мов трубою, мільйони зве з собою”, в інших — тільки ріже слух, вона — мов те лушпиння без животного зерна... Розмовляти сучасною мовою свого народу, мати високий рівень культури власної мови — це не тільки показник інтелектуального розвитку особи, а й її обов’язок”.

За мовними проблемами сьогодні — абсолютно інша площина, глибока й фатальна.

Маємо в Україні великий відсоток тих, кого можна виокремити в категорію “радянськосвідомих” або “москвосвідомих”. Це люди, мислення яких — у минулому; воно чинить опір новим історичним віхам. Але “московський вітер” — це агресія, позбавленість модерного бачення культури, готовність за будь-що винищити те, що є *іншим*. Але чи розуміють українські

ваного громадянина; патріотичне виховання молоді, формування в неї активної громадської позиції, сприяння підвищенню престижу української мови; не порушувати права національних меншин щодо використання їхніх мов, створення національних культурних осередків.

Підсумком конференції стало звернення до української молоді. “Ми горді й щасливі тим, що живемо в неповторний час демократичних перетворень в Україні, час визнання нашої держави на світовому рівні, інтеграції її до європейського та євроатлантичного співтовариства, час руйнування політичних та ідеологічних стереотипів, громадянської активності українців. А ще наша доба знаменна становленням нового покоління українства, до якого належимо й ми. Ми зростаємо у вільній Україні, ми освічені й талановиті, нам властиве почуття національної гідності, ми свідомі свого громадянського обов’язку, ми патріоти нашої держави і свій молодіжний запал орієнтуємо на національні, загальнолюдські ідеали, ствердження правової держави й розбудову громадянського суспільства в Україні.

Розуміючи відповідальність, покладену історією на наше покоління, ми звертаємось до вас, наші ровесники, з метою єднання для захисту наших конституційних прав, для дотримання і не порушення законності щодо розвитку й становлення державної мови в Україні, для розвитку та пропагування наших національних культурних цінностей, ствердження принципів демократії і свободи.

Друзі, давайте разом, досліджуючи сучасну ситуацію навколо державної мови в Україні, на власному прикладі доведемо, що, поважаючи рідну мову, національні звичаї і традиції нашого народу, можна бути успішними й самодостатніми. Бо ж саме державна мова возвеличує народ до рівня державницької нації, не дає розгубитись на світових розпутьях, робить нас справжніми синами єдиної України.

Історія дала нам шанс. Гріх не скористатися ним сповна. Будьмо ж нарешті господарями в своєму домі, будьмо гідними нашого національного багатства і пам’ятаймо, що все минає, вічною є тільки мова. Зрештою, нам творити сильну і зamoжну державу, незалежну й міцну економіку, багату культуру, сучасну науку, духовно багате суспільство. Отож справжньою любов’ю до рідної землі, до рідної мови, щоденною працею піднесімо престиж нашої держави — нашої України”.

● **Ольга СКРИПКІНА**

“москвосвідомі” власну належність до “своїєї” російської культури? Російська мова для них — це вже не засіб самоідентифікації, а спосіб *безкодового*, поверхового спілкування та психологічного реваншу.

Цілком очевидно, “суржи́комовне населення” — явище небезпечне насамперед для себе. Мовлення — це прояв свідомості, поєднання й розташування нейронів у корі головного мозку. Воно відбиває психосоматичний стан людини, показує її рівень культури, духовності, свідомості. Суржик — це стан свідомості, відбитий на нейроструктурах кори мозку. Отже, ця проблема — психічна, психологічна, гуманітарна... Спроба через лоботомізований покруч захистити себе від України *апріорі* перетворює людей на пітекантропів XXI століття.

Проблема мови в Україні — це теоретична проблема визначення ціннісних орієнтирів сучасної людини. У пострадянському просторі маємо хаотичну проліферацію *інтерпретацій демократії* на тлі або повільного (як в Україні) шляху до можливої демократії, або (як у Росії чи Білорусі, вже не кажучи про центрально-азійські держави) неприхованого повернення до радянської моделі централізованої влади. Для когось демократія — це рівність і відповідальність, а для когось — “всездозволеність” і немірний простір для плебейських самовиявів. У нашому випадку йдеться про “вчорашню” модель *демократії на мигах*, достосовану до постсовєтської риторики відповідності “міжнародним стандартам”.

Україна сьогодні має бути вікном у всесвіт європейської свідомості. Але покоління, яке у своїй свідомості тримає імплантат радянської системи, не може здійснити гуманітарної трепанації самостійно. Воно потребує української історії, естетички, але наразі є тільки потужний “московський вітер”, що живиться фінансовою підтримкою тих, для кого Україна із її майбуттям нічого не варта.

Оксана Пахльовська зазначила: “Свободи не можна навчити. Це потреба. Природна, як потреба дихати...”.

● **Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ**, студент Національного університету “Києво-Могилянська академія”

АВТОРИТЕТНО

Мова — модель національної самоідентифікації в історичному часі, що відображає стан генетичної інформації суспільства. У XX сторіччі розуміння мови вийшло за межі суто лінгвістичних знань (згадаймо філософські концепції та ідеї Гайдегґера, Ліотара, Дерріди, Рікера, Крістевей). Але найважливіша функція мови — націєтворча. Із цієї причини в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінантне місце.

Від початку “незалежності” в Україні мовне питання із царини лінгвістичної перейшло в площину політики. Та на початку дев’яностих навіть і політики ще не було, а була політична клановість. Мова для “кланової політичної еліти” — зручний предмет маніпулювання: за “мовним питанням” можна сховати питання політичні, фінансові, економічні...

Ситуація в Україні початку дев’яностих була дуже нестабільною: нерозуміння історичної перспективи внаслідок винищеної історії і самих категорій історичної свідомості, економічна криза, культурний занепад, “розгул” демократії — усе це дало підстави для утвердження постсовєтської стагнації.

Це призвело до того, що сьогодні (за умов панування ліберальної демократії та нівеляції національної свідомості) ідеальний час розв’язати іншу мовну проблему: захистити “пригноблену” в Україні російську мову, надавши їй статус регіональної, розмахуючи Хартією про “*endangered languages*”. Але саме слово *endangered*, таке незрозуміле і небезпечне, перекладають і витлумачують кому як заманеться. На цій підставі у Харкові понад місяць тому російську мову проголосили регіональною.

Представник київської соціолінгвістичної школи Лариса Масенко у праці “Мова і суспільство: Постколоніальний вимір” цитує польського дослідника Є. Велюнського: “Немає двомовних народів — так само, як немає дитини, в якій було б дві біологічні матері”. Поширення двох мов в одній країні — джерело постійного дискомфорту й напруження. Витіснення національної мови чужою перетворює народ на аморфне *населення* з меншовартісною домінантою.